

TRABZONLU ŞÂKİR AHMED PAŞA (ÖL. H. 1234/1819) VE
DİKKATLERDEN KAÇAN BİR ESERİ:
*HULÂSATÜ'L-AHKÂM**

Mustafa ÖZKAT**

ÖZET

XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın başlarında yaşamış Trabzonlu Şâkir Ahmed Paşa, "imamlık"tan "vezirlik"e yükselmiş bir şair ve devlet adamıdır. Memuriyet hayatı azil ve terfilerle geçmiştir. Enderûn-ı Hümayûn'dan mezum olduktan sonra hâcegân olarak Darbhâne-i 'Âmir'e atanmış, 1801'de azledilmiş, 1807'de Akdeniz Nüzul Emîni olarak tekrar döndüğü memuriyet hayatında 1810 yılında vezirlik rütbesiyle Sadaret Kaymakamlığına getirilmiş, 1811'de yeniden memuriyetten uzaklaştırılarak Gelibolu'ya gönderilmiştir. 1813'te Anadolu Valisi olarak Kütahya'ya tayin edilen Şâkir Ahmed Paşa, 1815 yılı sonlarında da Mora Valiliğine atanmıştır. Şubat 1818'de kötüürüm olması üzerine görevinden affını isteyen Şâkir Ahmed Paşa, 1819 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Biyografik eserlerde şairliğinden ziyade devlet adamı olarak adından söz ettiren Şâkir Ahmed Paşa'nun elimizdeki az sayıdaki eserleri dahi onun şiire hâkim, Arapça ve Farsçayı şiir yazacak kadar iyi bilen bir şair olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ondan miras kalan edebî eserler, divan tarzı 20 civarında şiirin yanında mesnevi tarzındaki Tertîb-i Nefs, Ravz-ı Verd ve Hulâsatü'l-Ahkâm'dır.

İsmlerinin ebced hesabıyla yazıldığı tarihe işaret ettiği bu mesnevilerden ilki 1797 yılında tamamladığı Tertîb-i Nefs'tir. 489 beyitlik bu eserinde, Kur'ân-ı Kerîm'deki 114 sureyi üçer beyitle tanıtmıştır. Surelerin adını, kaç ayetten oluştuğunu, nerede nazil olduğunu üç beyitte anlatmaya çalışmıştır.

1801 yılında tamamladığı 982 beyitlik Ravz-ı Verd ise iki farklı eserden oluşmaktadır: Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ ve Gazve-i Bedr. Bu eserlerden birincisinde Allah'ın 99 ismi şerh edilirken, ikincisinde de sebep ve sonuçlarıyla Bedir Savaşı ile bu savaşa katılan sahabeler konu edilmiştir.

Bugüne kadar dikkatlerden kaçan son eseri Hulâsatü'l-Ahkâm ise 1807 yılında tamamlanmış, 135 beyitlik bir mesnevidir. Varlığından yalnızca Bursa'da Tâhir Bey'in söz ettiği bu eseri, bir ölçüde Tertîb-i Nefs'in muhtasarı niteliğindedir. Eserde, Kur'ân-ı Kerîm'deki tertip sırasına uygun olarak sureler birer beyitte nazmedilerek ayet sayıları ebced hesabıyla aktarılmıştır. Bazı surelerin adının taşıdığı anlama ve surede verilen mesajı da işaret etmiştir. Bu makalede, Hulâsatü'l-Ahkâm incelenerek transkripsiyonlu metni verilmiş ve kayıtlı olduğu Millî Kütüphane'deki tek nüshasının dijital fotoğrafı aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Şâkir Ahmed Paşa, Hulâsatü'l-Ahkâm, Tertîb-i Nefs, Ravz-ı Verd, Trabzon, mesnevi, süver-i Kur'ân.

* Makalenin Geliş Tarihi:10.01.2016 /Kabul Tarihi: 27.05.2016

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. mustafa.ozkat@yeniyuzyl.edu.tr / mustafaozkat@gmail.com

1. Giriş:

Meslekî kariyerinde “imâmet”ten “vezâret”e bir değişim geçirmesine rağmen, dinî konularda kaleme aldığı eserleriyle “imâmet” özelliğini muhafaza etmiş olan Şâkir Ahmed Paşa, XVIII. yüzyılın şair devlet adamlarındandır. Biyografik eserlerde, şairliğinden ziyade devlet adamlığı yönüne vurgu yapılan Şâkir Ahmed Paşa’nın ortaya koyduğu az sayıdaki dinî içerikli eserleri, onun, geçmişî ile bağlarını koparmamış kişilik özelliklerini yansıtırken, bazı küçük kusurlara rağmen aruzu başarıyla kullanmış olması da şiire hâkimiyetinin göstergesi gibidir. Dinî ilimlerin yanı sıra, şiir yazacak derecede Arapçaya ve Farsçaya da vâkıf olan Şâkir Ahmed Paşa, devrinde hem sesinin güzelliği hem de dürüst ve çalışkan bir devlet adamı olarak göz doldurmuştur. Onun zaman zaman görevinden uzaklaştırılmış olmasını devrin değişen siyasî yapısıyla izah etmek gerektiği kanaatindeyiz.

Bu makalede, bugüne kadar yalnızca *Ravz-ı Verd* ve *Tertîb-i Nefis* adlı mesnevilerinden haberdar olduğumuz Şâkir Ahmed Paşa’nın hayatını ve eserlerini yeni bilgi ve belgeler ışığında biraz daha ayrıntılı değerlendirecek ve onun dikkatlerden kaçan *Hulâsatü’l-Ahkâm* adlı eserini tanıtmaya çalışacağız.

Şâkir Ahmed Paşa’yı konu edinen biyografik eserler içerisinde *Hulâsatü’l-Ahkâm*’ın varlığına işaret eden tek eser, Bursalı Mehmed Tâhir Bey’in *Osmanlı Müellifleri* olmuştur. Bursalı Mehmed Tâhir Bey’in, Şâkir Ahmed Paşa’ya ait matbu *Ravz-ı Verd* ve *Tertîb-i Nefis* mesnevilerini kastederek “Esmâ-i hüsnâ ve süver-i Qur’âniye ile neseb-i peygamberîyi nazmen beyân eylediği eşeri Takvîmhâne-i ‘Âmire’de tab’ olunmuştur.”¹ şeklindeki açıklamasından sonra “*Bir de ‘Addi Âyi’l-Qur’an* isminde gayr-ı matbu‘ manzûmesi vardır.”² diye üstü kapalı olarak haber verdiği bu üçüncü eseri, araştır-

¹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cild, Matbaa-i ‘Âmire, İstanbul, H. 1333/1915, s. 265.

² Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, s. 265.

macılar tarafından yanlış algılanmış ve bu cümle ile *Tertib-i Nefis* mesnevisine vurgu yapıldığı sanılmıştır.³ Kur'ân-ı Kerîm'deki her bir surenin birer beyitle tanıtıldığı *Hulâsatü'l-Ahkâm* ile üçer beyitle tanıtıldığı *Tertib-i Nefis*'in içerik açısından birbirine yakınlığı, bu karışıklığın en büyük nedeni olsa gerek. *Hulâsatü'l-Ahkâm*, her ne kadar *Tertib-i Nefis* adlı mesnevinin muhtasarı gibi görünse de ondan oldukça farklıdır. *Tertib-i Nefis*'te surelerin havassı, ihtilâflarıyla birlikte surenin kaç âyetten meydana geldiği, nerede (Mekke, Medine) nazil olduğu ve surede secde âyeti olup olmadığı hakkında bilgi verilirken, *Hulâsatü'l-Ahkâm*'da beytin birinci dizisinin başında ebced hesabıyla surenin ayet sayısı belirtilmekte, ikinci dizide de surenin içeriğinden hareketle nasihat edilmektedir.

Klasik Türk edebiyatında, okunuşundan tercüme ve tefsirine kadar Kur'ân-ı Kerîm'i konu edinen pek çok manzume kaleme alınmış olmasına rağmen, Kur'ân surelerini ve ayet sayılarını bir bütün olarak ele alan manzumelerin sayısı oldukça sınırlıdır. Tespit edebildiğimiz örnekler itibariyle çoğunlukla kaside ve mesnevi nazım şeklinin tercih edildiği bu tür eserlerin en eskisi XVI. yüzyıla ait görünmektedir. Bu konuda, ilki tanınmış tezkire sahibi Kastamonulu Latîfi (öl. H. 990/1582)'ye ait olmak üzere kaside tarzında dokuz⁴ manzume tespit edilirken, mesnevi tarzındaki eser sayısı üçtür ve bu üç eserin ikisi de Şâkir Ahmed Paşa'ya aittir: *Tertib-i Nefis* ve *Hulâsatü'l-Ahkâm*. Kur'ân surelerini konu edinen mesnevi tarzındaki diğer eser ise XVII. yüzyılda yaşamış, Fatih Câmii İmamı Seyyid Hüseyin adlı bir şair tarafından H. 1060/1650 tarihinde kaleme alınmış olan "*Nazm-ı Dilküşâ*"dır. Sultan IV. Mehmed (saltanatı: 8 Ağustos 1648 - 8 Kasım 1687)'e sunulan 580 beyitlik bu eserin elimizde, H. 1289/1872 yılında istinsah edilmiş tek nüshası bulunmaktadır: Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, No: 2482/1, vr. 1^b-31^a. Eserin neşri ile ilgili çalışmalarımız tamamlanmak üzeredir.

³ Âlim Yıldız, "Şâkir Ahmed Paşa'nın 'Tertib-i Nefis' Mesnevisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XII/2, 2008, s. 181.

⁴ Kur'ân surelerini konu edinen kaside tarzındaki manzumeler bir başka makale ile tanıtılacaktır.

2. Trabzonlu Şâkir Ahmed Paşa (öl. H. 1234/1819)'nın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri:

2.1. Hayatı:

Şâkir Ahmed Paşa'dan bahseden bütün kaynaklar,⁵ onun Trabzonlu olduğu konusunda hemfikirdir. Doğum tarihi bilinmeyen Paşa'nın, memleketindeki tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a geldiği, Bâb-ı Âlî ricâlin-den Firdevsî Efendi'ye imam olduğu, sonrasında da Enderun-ı Hümâyûn'a girerek,⁶ padişahın kılık-kıyafetinden sorumlu "Dülbend Ağalığı" görevine getirildiği bilinmektedir. Enderun'dan mezun olduktan sonra "h^vâcelik" (hocalık) verilip, Darbhâne-i 'Âmire'de önce "sâhib-'ayârlık" memuriyetine atanmış, ardından da H. 1213/1798-9 tarihinde Darbhâne Emimi olmuştur. Üç yıl süren bu görevinden H. 1216/1801'de azledilmiştir. Altı yıl herhangi bir resmî görev almamış olan Şâkir Ahmed Paşa, H. 1222/1807'de Akdeniz

⁵ Fatin Dâvud, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstihkâm Alayları Litoğrafya Dest-gâhı, İstanbul, H. 1271/1855, s. 207-208 (6+460 s.); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye*, Cilt: III, Matbaa-i 'Âmire, İstanbul, H. 1311/1893-4, s. 125; Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt: 4, Mihran Matbaası, İstanbul, H. 1311/1893-4, s. 2823; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cild, Matbaa-i 'Âmire, İstanbul, H. 1333/1915, s. 265; İsmâ'il Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'Ârifin Esmâ'ü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, Cilt: 1, (İstinsah ve tashih: Muallim Kilisli Rifat Bilge - İbnülemin Mahmud Kemal İnal), MEB., İstanbul, 1951, s. 184; Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Cilt: II, Bizim Büro Yay., Ankara, 2001, s. 470; M. Sami Akaryalı, *Şâkir Ahmed Paşa / Ravz-ı Verd (Edisyon Kritik ve Birinci Bölümün Günümüz Türkçesine Çevrimi)*, YYLT., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Eski Türk Edebiyatı BD., İstanbul, 2000, XXIII+127 s.; Âlim Yıldız, "Şâkir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefis' Mesnevisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XII/2, 2008, s. 179-223; a.mlf., "Şâkir Ahmed Paşa", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (<http://www.turkedebiyatiiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=223>, Madde Yazım Tarihi: 02.08.2013, Erişim Tarihi: 13.12.2015).

⁶ *Türk Ansiklopedisi*'nde, Şâkir Ahmed Paşa'nın sesinin güzelliği nedeniyle Enderun-ı Hümâyûn'a alındığı bildirilmektedir. Bkz. "Şâkir Ahmed Paşa", *Türk Ansiklopedisi*, Cilt: XXX, MEB, Ankara, 1981, s. 197. Makalemize konu olan *Hulâsatü'l-Ahkâm* adlı eserinin başlığında da "Vâliyü'l-nagamî" sıfatının anılmış olması bu gerekçeyi desteklemektedir.

Nüzul Emîni olmuş,⁷ bir yıl sonra da (H. 1223/1808'de) tekrar Darbhâne Emîni olarak Darbhâne-i Âmire Nezâretine atanmıştır.

Fatîn Dâvud Efendi, Hâtîmetü'l-Eş'âr adlı tezkiresinde Şâkir Ahmed Paşa'nın Darbhâne'deki görevleriyle ilgili olarak bilgi verirken bu görevlerinden birini "*imâmet*" olarak göstermektedir:

"... müteveffâ Firdevsî Efendi'niñ imâmet hizmetinde bi'l-istihdâm şâhib-'ayârlık me'mûriyetine ve ba'dehû Darbhâne-i Âmire *imâmetine* ve mu'ahharen Darbhâne-i Âmire Nezâretine revnağ-efzâ olduğdan şöñra..."⁸ Paşa'nın bu "imâmet"lik görevi H. 1223/1808 tarihli ikinci atanmasından ziyade -muhtemelen- H. 1213/1798-9 tarihli birinci atanmasıyla ilgilidir.

H. 11 Receb 1225/12 Ağustos 1810 tarihinde "vezâret" (vezirlik) rütbesiyle Sadaret Kaymakamlığına⁹ getirilen Şâkir Ahmed Paşa, H. 1226/1811'de munfasılan (memurluktan çıkmış, açığa alınmış, azledilmiş olarak) Gelibolu'ya gönderilmiştir. Bir şiir mecmuasında kayıtlı 21 beyitlik kasidenin başında yer alan ifadeler, Şâkir Ahmed Paşa'nın munfasılan gönderildiği Gelibolu'da emekliye ayrıldığını ve sunduğu bu kaside üzerine memuriyete iadeyi talep ettiğini göstermektedir: "Kâ'imağâmlıktan munfaşılan rağdetgâh-ı Yazıcı-zâde olan Gelibolu'da mütekkâ'id iken zât-ı devletleri ibkâsıyla eyâlet-i Kütâhiyye sipurde-i 'uhde-i devletlerine ihâle olunan devletlü mehâbetlü veliyyü'n-ni'amı Şâkir Aşmed Pâşâ Efendimiz merkad-i 'azîz-i müşârün-ileyhe dest-âvîz eyledikleri kaçîde-i dil-âvîzdir"¹⁰ başlıklı bu kaside,

"Eyâ kalem-rev-i hikmetde Dâver-i ma'nâ
Yegâne mâlik-i şeh-râh-ı kişver-i ma'nâ

⁷ *Türk Ansiklopedisi*'nde, Şâkir Ahmed Paşa'nın, İngiliz donanmasının Marmara denizinden çıkışından sonra İstanbul'a döndüğü bilgisi yer almaktadır. Ancak bu bilginin kaynağı belirtilmemiştir. *Türk Ansiklopedisi*, s. 197-198.

⁸ Fatîn Dâvud, *a.g.e.*, s. 207.

⁹ Sadaret Kaymakamlığı: "Sadrazamlar sefere gittikleri zaman yerlerine bıraktıkları vezir derecesindeki zâta verilen isim. Eğer padişah da seferde ise veyahut başka bir sebepten İstanbul'da değilse o zaman o zata Âsîtâne kaymakamı veya İstanbul kaymakamı denirdi." Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, 2. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 287.

¹⁰ Ankara Millî Ktp., Yazmaları, No: 06 Mil Yz A 810/3, vr. 45^a.

Veyâ fezâ-yı belâgat-nümâ-yı himmetde
Girihgüşâ-yı mezâyâ-yı muzmir-i ma'nâ"

dizeleriyle başlamaktadır. Bu kasidenin 19. beytinde geçen şu ifadeler, şairin Kütahya'ya gitmek istediğini de açıkça beyan etmektedir:

"Kütâhya'nın fuķarâsı göre yüzümden hayr
Ola buĝâtı sezâ-vâr-ı şeşper-i ma'nâ"

Şâkir Ahmed Paşa'nın dilekleri kabul edilmiş olmalı ki H. 4 Muharrem 1229/27 Aralık 1813 tarihinde Anadolu Valisi olarak Kütahya'ya tayin edilmiştir. Bu tayin üzerine Paşa'nın H. 1 Rebûlâhîr 1229 (R. 11 Mart 1229/M. 23 Mart 1814) tarihinde Gelibolu'dan başlayan ve 51 gün süren Kütahya yolculuĝu, H. 22 Cemâziyelevvel 1229/12 Mayıs 1815 tarihinde tamamlanmış görünmektedir.

Şâkir Ahmed Paşa, Kütahya'daki görevi daha ikinci yılını doldurmadan Mora Valiliĝine atanmıştır.¹¹ Kütahya'dan H. 4 Zilkâde 1230/8 Ekim 1815 tarihinde başlayan ve Bursa, Gelibolu, Gümülcine, Siroz üzerinden yapılan Mora yolculuĝu da H. 16 Muharrem 1231/18 Aralık 1815 tarihinde tamamlanmıştır.¹² (Her iki yolculuĝun gün gün tutulan kaydı ve güzergah üzerindeki menziller ařaĝıda yer almaktadır.)

¹¹ Şemseddîn Sâmî, Şâkir Ahmed Paşa'nın Mora Valiĝini, Kütahya Valiliĝinden önce sayar. Bkz. *a.g.e.*, s. 2823.

¹² Ankara Millî Ktp., Yazmaları, No: 06 Mil Yz A 810/3, vr. 52^a.

دولتو ولی النعم احمد ارکانا اھلرباہلہ کو تھاہیہ درویشیہ

اسم	مقدار	تاریخ
۱	۱	۱
۲	۲	۲
۳	۳	۳
۴	۴	۴
۵	۵	۵
۶	۶	۶
۷	۷	۷
۸	۸	۸
۹	۹	۹
۱۰	۱۰	۱۰
۱۱	۱۱	۱۱
۱۲	۱۲	۱۲
۱۳	۱۳	۱۳
۱۴	۱۴	۱۴
۱۵	۱۵	۱۵
۱۶	۱۶	۱۶
۱۷	۱۷	۱۷
۱۸	۱۸	۱۸
۱۹	۱۹	۱۹
۲۰	۲۰	۲۰
۲۱	۲۱	۲۱
۲۲	۲۲	۲۲
۲۳	۲۳	۲۳
۲۴	۲۴	۲۴
۲۵	۲۵	۲۵
۲۶	۲۶	۲۶
۲۷	۲۷	۲۷
۲۸	۲۸	۲۸
۲۹	۲۹	۲۹
۳۰	۳۰	۳۰
۳۱	۳۱	۳۱
۳۲	۳۲	۳۲
۳۳	۳۳	۳۳
۳۴	۳۴	۳۴
۳۵	۳۵	۳۵
۳۶	۳۶	۳۶
۳۷	۳۷	۳۷
۳۸	۳۸	۳۸
۳۹	۳۹	۳۹
۴۰	۴۰	۴۰
۴۱	۴۱	۴۱
۴۲	۴۲	۴۲
۴۳	۴۳	۴۳
۴۴	۴۴	۴۴
۴۵	۴۵	۴۵
۴۶	۴۶	۴۶
۴۷	۴۷	۴۷
۴۸	۴۸	۴۸
۴۹	۴۹	۴۹
۵۰	۵۰	۵۰
۵۱	۵۱	۵۱

دولتو ولی النعم احمد ارکانا اھلرباہلہ کو تھاہیہ درویشیہ

اسم	مقدار	تاریخ
۱	۱	۱
۲	۲	۲
۳	۳	۳
۴	۴	۴
۵	۵	۵
۶	۶	۶
۷	۷	۷
۸	۸	۸
۹	۹	۹
۱۰	۱۰	۱۰
۱۱	۱۱	۱۱
۱۲	۱۲	۱۲
۱۳	۱۳	۱۳
۱۴	۱۴	۱۴
۱۵	۱۵	۱۵
۱۶	۱۶	۱۶
۱۷	۱۷	۱۷
۱۸	۱۸	۱۸
۱۹	۱۹	۱۹
۲۰	۲۰	۲۰
۲۱	۲۱	۲۱
۲۲	۲۲	۲۲
۲۳	۲۳	۲۳
۲۴	۲۴	۲۴
۲۵	۲۵	۲۵
۲۶	۲۶	۲۶
۲۷	۲۷	۲۷
۲۸	۲۸	۲۸
۲۹	۲۹	۲۹
۳۰	۳۰	۳۰
۳۱	۳۱	۳۱
۳۲	۳۲	۳۲
۳۳	۳۳	۳۳
۳۴	۳۴	۳۴
۳۵	۳۵	۳۵
۳۶	۳۶	۳۶
۳۷	۳۷	۳۷
۳۸	۳۸	۳۸
۳۹	۳۹	۳۹
۴۰	۴۰	۴۰
۴۱	۴۱	۴۱
۴۲	۴۲	۴۲
۴۳	۴۳	۴۳
۴۴	۴۴	۴۴
۴۵	۴۵	۴۵
۴۶	۴۶	۴۶
۴۷	۴۷	۴۷
۴۸	۴۸	۴۸
۴۹	۴۹	۴۹
۵۰	۵۰	۵۰
۵۱	۵۱	۵۱

Gelibolu-Kütahya yolculuğu ile ilgili kayıt
Ankara Milli Ktp. Yazmaları, No: 06 Mil Yz A
810/3, vr.: 51^b

Kütahya-Mora yolculuğu ile ilgili kayıt
Ankara Milli Ktp. Yazmaları, No: 06
Mil Yz A 810/3, vr.: 52^a

H. 1233 Rebülâhîr/Şubat 1818'de “*alî*”¹³ (kötürüm) olması sebebiyle görevinden affını isteyen Şâkir Ahmed Paşa, önce Gelibolu’da, birkaç ay sonra da İstanbul’da ikamet etmeye başlamış ve “iki yüz otuz dört senesi hilâlinde”¹⁴ yani H. 1234 yılı başlarında (1819) vefat etmiştir.

“... ba’de’l-infişâl Gelibolu’da ikâmet edüp, 1234’de orada vefat etmiştir.”¹⁵ bilgisini aktaran Şemseddin Sâmî ile “1234 târihinde ihtiyâr-ı ikâmet eylediği Gelibolu’da irtihâl ederek İstanbul’da Eyüb Sultân’da Bostân İskelesi’nde Mihrişâh Türbesi hâricinde Küçük Hüseyin Paşa (öl. 7 Aralık

¹³ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. III/125.

¹⁴ Fatîm Dâvud, *a.g.e.*, s. 208.

¹⁵ Şemseddin Samî, *a.g.e.*, s. 2823.

1803)'nın kabri ittişaline defnedildi.”¹⁶ bilgisini aktaran Bursalı Mehmed Tâhir dışındaki kaynaklar Gelibolu’da değil, İstanbul’da vefat ettiğini bildirmektedir.¹⁷ Şâkir Ahmed Paşa’nın Eyüp’te Mihrişâh Vâlide Sultan Türbesi bahçesine defnedilmiş olması, Şemseddin Sâmî ve Bursalı Mehmed Tâhir’in düşüncelerini geçersiz kıldığı gibi Seyyid Mustafa Tâlib Efendi (doğ. H. 1203/1788 - öl. H. 1270/1853) tarafından yazılan¹⁸ ve aşağıda nakledilen tarih manzumesi de bu konuya açıklık getirmektedir:

“Kâ'im-i mesned-i şadr olmuş idi devletde
Sâbıkan vâli-i semt-i Mora Şâkir Pâşâ

Gelüp İstanbul'a bâ-izn-i hümâyün emeli
Bulurum anda deyü 'illette belki devâ

Derd-i bîmârına tîmâr idi zâhirde ğarâz
Ma'nevî menzil-i hâkin taleb êtmîş ammâ

'Asker-i mevt erişüp bozdı merâmın dilde
İrci'î emrini ibrâz êdiecek bî-pervâ” (1.-4. beyitler)

Bu dizelere göre Şâkir Ahmed Paşa’nın Mora’da hastalandığı, saraydan aldığı izinle derdine deva bulmak amacıyla İstanbul’a geldiği ve burada öldüğü anlaşılmaktadır.

Mezarı, Eyüp’te Mihrişâh Vâlide Sultân Türbesi bahçesine girişte sol tarafta türbenin dibinde yer almaktadır.¹⁹ Mezar taşının türbeye bakan ön yüzünde: “Hüve'l-bâķî Cennet-mekân merhûm ve mağfûrû'l-muhtâc ilâ

¹⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, s. 265.

¹⁷ “Gelibolu’ya ‘azîmet ve birkaç mâh zarfında Dersa’âdet’e muvâşalat eyleyüp iki yüz otuz dört senesi hilâlinde irtihâl-ı dâr-ı âhîret eylemiştir.” Fatîn Dâvud, *a.g.e.*, s. 207-208; “233 Rebûlâhîrinde ‘alîl olmağla Gelibolu’da ve sonra Dersa’âdet’de mukîm oldu. 1234’de vefât eylemiş ve Eyüb’de Mihrişâh Vâlide Sultân Türbesi bahçesine defnolunmuşdur.” Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. III/125; Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, Cilt: 1, Matbaa-i 'Âmire, İstanbul, H. Ramazan 1281/Şubat 1865, s. 250 (310 s.); İsmâ'il Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, s. 184.

¹⁸ Ankara Millî Ktp., Yazmaları, No: 06 Mil Yz A 810/3, vr. 57^b.

¹⁹ Mezar, Mihrişâh Vâlide Sultan Türbesi bahçesine giriş kapısına 8-9 metre mesafededir. Şâkir Ahmed Paşa’nın mezarı ile mezarlığı çevreleyen duvar arasında Kaptan-ı deryâ Küçük Hüseyin Paşa(öl. 7 Aralık 1803)'nın mezarı bulunmaktadır.

rahmete Rabbe'l-gafür sâbıkan Mora Vâlisi Aḥmed Şâkir Pâşâ'nın rûhiyçün el-Fâtiḥa. Sene 1234" yazmaktadır. Yolu gören yan yüzünde de Mütercim

Âsım Efendi(ö. 27 Kasım 1819)'nin oğlu Hâmid Efendi(öl. H. 1258/1842)'nin yazdığı tarih manzumesi nakşedilmiştir.

Şâkir Ahmed Paşa'nın Mihrişâh Vâlide Sultan Türbesi bahçesindeki mezarı

Mezarın arkadan görünüşü

Mezarın hece taşı (ön yüz)

Hece taşı (arka yüz)

Şâkir Ahmed Paşa'nın ölümüne, Antepli Mütercim Âsım Efendi(ö. 27 Kasım 1819)'nin oğlu Hâmid Efendi (öl. H. 1258/1842)²⁰ ve Seyyid Mustafa Tâlib Efendi (doğ. H. 1203/1788 - öl. H. 1270/1853)²¹ tarafından yazılan tarih manzumeleri:

Merşiyeye-i Der-ḥaḳḳ-ı Vefât-ı Aḥmed Şâkir
Pâşâ Raḥmetullâhi 'aleyh Hâmid Efendi
bin 'Âşım Efendi²²

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Vâli-i mülk-i kemal Aḥmed-i Şâkir Pâşâ
Vüzerâ içre ser-efrâz idi mânend-i livâ

Zâtı olmuş idi mecmû'a-i 'ilm ü 'irfân
Ṭab'-ı pākîze(si) mücellâ-yı füyûz-ı Mevlâ

Sâye-baḥşâ-yı 'adâlet ile her manşıbda
Dâ'imâ eyler idi celb-i ḳulüb-ı fukarâ

Böyle bir cevher-i gencine-i fazl u dâniş
Ḥayf kim oldu türâb içre def'n ü ihfâ

Aḥmed-i mürsele hem-sâye ḳılup cennetde
Şâkir-i en'um-ı dîdâr-ı 'azîz éde Ḥudâ

İntikâlin işidüp söyledi Hâmid târiḥ
Hâmid-i manşıb-ı 'adn ola bu Şâkir Pâşâ 1234

(حامد منصب عدن اوله بو شاکر پاشا)

۱۲۳۴

²⁰ Halil İbrahim Yakar, "Hâmid, Hoca Hâmid Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4488>
Madde Yazım Tarihi: 25.09.2014, Erişim Tarihi: 13.12.2015).

²¹ Mehmet Arslan, "Tâlib, Seyyid Mustafa Tâlib Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3827>
Madde Yazım Tarihi: 01.08.2014, Erişim Tarihi: 13.12.2015).

²² Mütercim 'Âsım'ın oğlu Hâmid Efendi tarafından kaleme alınan bu tarih manzumesi, mezar taşının yan yüzüne de nakşedilmiştir (Fotoğrafta görülmektedir). Ankara Millî Ktp., Yazmaları, No: 06 Mil Yz A 810/3, vr. 57^b.

Ṭālib Efendi Der-ḥaḳḳ-ı Vefāt-ı Pāşā-yı Merḥūm²³

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

Ḳā‘im-i mesned-i şadr olmuş idi devletde
Sābıkan vāli-i semt-i Mora Şâkir Pāşā

Gelüp İstanbul’a bā-izn-i hümâyün emeli
Bulurum anda deyü ‘illette belki devā

Derd-i bīmārına tīmār idi zāhirde garaş
Ma‘nevī menzil-i ḥâkin taleb etmiş ammâ

‘Asker-i mevt erişüp bozdı merâmın dilde
İrci‘î emrini ibrâz edicek bî-pervâ

Meşreb-i ‘ilm-ile ‘irfân-ile âlûde idi
Dâsitân olsa gerek dânişi beyne’l-vüzerâ

Vaḳtı fânide tilâvet ile geçmişdir anıñ
Nūr-ı Ḳur‘ân-ile tenvîr ede ḳabrin Mevlâ

Ṭālibâ ḥarf-i noḳaṭla yazıla târiḥi

Êtdi Firdevs’e sefer bu sene Şâkir Pāşā 1234

(ایتدی فردو له لفر بو لکنه شاکر پاشا)²⁴ ۱۲۳۴

Şâkir Ahmed Paşa’nın kaç çocuğu olduğuna dair bilgiye *Sicill-i Osmâni*’de rastlanmaktadır. Bu bilgiye göre Müderris Mehmed Âtuf Bey, Şâkir Ahmed Paşa’nın oğlu; Sermed Paşa (öl. 21 Kasım 1864) ise torunudur.²⁵

Müderris Mehmed Âtuf Bey, Sicill-i Osmanî’de “*Şâkir Paşazâde*” maddesinde şöyle tanıtılmaktadır: “**Şâkir Paşazâde**: Sulṭân Maḥmūd Ḥân-ı şânî (1808-1839) vüzerâsından Şâkir Ahmed Paşa evlâdıdır ki Sermed Paşa ḥafîdi (torunu) idi.”²⁶

Sicill-i Osmânî’de *Sermed Paşa*’nın tanıtımı ise şu şekildedir: “**Sermed Ahmed Paşa**: Şâkir Ahmed Paşa’nıñ maḥdümü (oğlu) müderrisinden ‘Âtuf

²³ Ankara Millî Ktp., Yazmaları, No: 06 Mil Yz A 810/3, vr. 57^b.

²⁴ Dizede noktalı harflerin toplamı 1234 rakamını vermektedir. “ایتدی” sözcüğünün sonundaki “ی” harfi de noktalı harf olarak değerlendirilmelidir. Aksi halde 10 eksik çıkmaktadır.

²⁵ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. III/125.

²⁶ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. IV/694.

Bey'in oğludur. Kapucubaşı, ıstabl (ahır) pāyesi ve 1265 Muḥarreminde (Aralık 1848) mīrimīrān ve şoīra Rūmēli Beylerbegi pāyesi ve Meclis-i Muḥāsebe a'zāsı oldu. 1281 Cemāziye'l-āḫiriniñ yigirmi birinde (21 Kasım 1864) fevt oldu (vefat etti)."²⁷

2.2. Edebî Kişiliği:

Şâkir Ahmed Paşa'dan bahseden biyografik eserlerde daha çok devlet adamlığı ön plana çıkarılmış, şairliği ve dolayısıyla edebî kişiliği üzerinde çok fazla bir değerlendirme yapılmamıştır. Meslekî faaliyetlerini göz önünde bulundurduğumuzda bu durumu normal karşılamak gerekir. Zira "imamet"ten "vezâret"e giden yolda onun devlet adamlığı kimliği, şairliğinden daha çok öne çıkmıştır. Biyografik eserleri kronolojik olarak ele alıp Şâkir Ahmed Paşa'nın şairliği ile ilgili verdikleri hükümlere bir göz atarsak, bunların birkaç sözcükten öteye geçmediğine şahit oluruz.

Silâhdârzâde ve Şefkat tezkirelerinde şairliği ile ilgili hiçbir yoruma yer verilmezken, Fatîn Davud Efendi tezkiresinde, "*Şi'r ile şöhret-i şāyi'ası yoktur.*"²⁸ şeklinde bir yargıda bulunularak şairlik yönüyle şöhret kazanmadığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Mehmed Süreyya, "*Âlim, müdebbir, muktedir, şâ'irdir.*"²⁹ şeklinde dört özelliğini sıralamış, Bursalı Mehmed Tâhir Efendi ise "*Eş'ârî ârifâne ve ḥakî-mānedir.*"³⁰ şeklinde şiirlerinin öğretici yönünü baskın bir özelliği olarak vurgulamıştır. Şemseddin Sâmi de "*Tabi'at-ı şi'riyyesi*"³¹ olduğunu beyan etmekle yetinmiştir.

Şâkir Ahmed Paşa'nın *Tertîb-i Nefis* mesnevisini neşreden Âlim Yıldız, onun şairlik yönünü şöyle izah etmektedir: "Gerek *Ravd-ı Verd* ve gerekse *Tertîb-i Nefis* isimli eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla Şâkir Ahmed Paşa, şiire hâkim Arapça ve Farsçayı her iki dille şiir yazacak kadar iyi bilen bir şairdir. Söz konusu eserlerde aynı beyit içerisinde bazen Arapça, bazen Farsça ve bazen ikisini birlikte başarılı bir şekilde kullanmıştır. Her iki eserde de ufak kusurlara rastlansa da aruzu iyi bir şekilde kullanmıştır.

²⁷ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. III/10.

²⁸ Fatîn Dâvud, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstihkâm Alayları Litoğrafya Dest-gâhı, İstanbul, H. 1271/1855, s. 208.

²⁹ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, s. III/125.

³⁰ Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, s. 265.

³¹ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s. 2823.

...

Sonuç olarak; Şâkir Ahmed Paşa, dinî ilimlerde kendisini iyi yetiştirmiş ve tamamen dinî gayelerle eserlerini kaleme almış âlim bir şairdir. Bu bakımdan şairi, dinî sahada eser veren şairlerden, *Tertîb-i Nefîs* adlı eserini de kimsenin manzum olarak kalem oynatmadığı dinî edebî bir türün tek ve başarılı bir örneği olarak kabul etmek durumundayız.”³²

Ravz-ı Verd adlı eseri üzerinde bir yüksek lisans çalışması gerçekleştiren M. Sami Akaryalı da Şâkir Ahmed Paşa'nın şairlik yönü hakkında oldukça övgü dolu sözlere yer vermektedir:

“Eserde kullandığı Arapça ve Farsça ağırlıklı dil ve müstakil Arapça beyitlerden bu dilleri çok iyi bildiği ve dinî sahanın terminolojisine vâkîf olduğu anlaşılmaktadır. Mesnevilerde aruz veznini genel itibariyle hatasız kullandığını ve mevzuun bazı kelimelerini kullanmayı mecbur kılmasına rağmen kafiye ve rediflerde fazla tekrara düşmemesi onun nazma hâkimiyetini gösterebilir.”³³

“İmâmet”ten “vezâret”e gidişte “imâmet” özelliğini hiçbir zaman kaybetmeden, dinî edebiyatımızın son güzel örneklerini onun kaleminden okurken bu yargıların ne denli isabetli olduğunu müşahede ettik. Pek fazla şairin kalem oynatmadığı dinî konularda Arapça ve Farsçaya hâkimiyetinin getirdiği rahatlıkla aruz veznini başarıyla uygulamış olan Şâkir Ahmed Paşa, bir yandan *Tertîb-i Nefîs* ve *Hulâsatü'l-Ahkâm* adlı mesnevileriyle Kur'ân surelerini, diğer yandan da *Ravz-ı Verd* mesnevisiyle *Esmâ-i Hüsnâ* ve *Gazavât-ı Bedr'i* edebî zevkle birleştirerek genç dimağlara nakşetmeye çalışmıştır. Zaman zaman dili ağırlaşırken zaman zaman da oldukça sade bir anlatımı yakalamayı bilmiştir. “Valilik” gibi büyük sorumluluk gerektiren bürokratik faaliyetler içerisinde olması, muhtemelen onun şair olarak kendini geliştirmesine ayak bağı olmuş ve şairlik kudretini gölgelemiştir. İncancımız odur ki “devlet adamlığı vasfı”ndan sıyrılmış bir Şâkir Ahmed Paşa'yı, şair olarak daha yüksek noktalarda değerlendiriyor olabilirdik.

³² Alim Yıldız, “Şâkir Ahmed Paşa'nın ‘Tertîb-i Nefîs’ Mesnevisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XII/2 - 2008, Sivas, s. 186.

³³ M. Sami Akaryalı, *Şâkir Ahmed Paşa / Ravz-ı Verd (Edisyon Kritik ve Birinci Bölümün Günümüz Türkçesine Çevrimi)*, YYLT., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Eski Türk Edebiyatı BD., İstanbul, 2000, s. VIII.

2.3. Eserleri:

Şâkir Ahmed Paşa'nın *Tertîb-i Nefîs*, *Ravz-ı Verd* ve *Hulâsatü'l-Ahkâm* adlı mesnevi tarzında üç eseri bulunmaktadır. *Ravz-ı Verd* adlı eseri, ilki *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ*, ikincisi ise *Gazve-i Bedr A'zamü'l-Gazavât* olmak üzere iki ayrı eserin birleşiminden meydana gelmiştir. Divan tarzı manzumeler de kaleme almış olmasına rağmen bunları bir *Divân*'da topladığına dair kayda rastlanmamıştır.

2.3.1. Tertîb-i Nefîs (*Tertîb-i Suver-i Kur'ân*):

Mesnevi tarzındaki 489 beyitlik bu eserde, aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbı kullanılmıştır. "Ulûmü'l-Kur'ân" (Kur'ân İlimleri) sınıfına dâhil edilebilecek olan bu manzûm eser, 18'er beyitlik altı bölümden oluşan (6x18) bir girişle başlamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki 114 sûrenin her birinin üçer beyitle tanıtımından meydana gelen eserde, bu üç beyit içerisinde; sûrelerin isimleri, sıraları, âyet sayıları, âyetlerin üzerinde ittifak ya da ihtilaf durumları ile cüzlerin bitiş ve başlangıçları hakkında bilgi verilmiştir. XVII. yüzyılda yaşamış, Fatih Sultan Mehmed Câmîi imamı Seyyid Hüseyin'in H. 1060/1650 tarihinde kaleme aldığı "*Nazm-ı Dilküşâ*"³⁴ adlı 580 beyitlik mesnevisinden (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, No: 2482/1, vr. 1^b-31^a) sonra Türk edebiyatında bu tarzın bilinen ikinci örneğini oluşturmaktadır.

"*Mî-konem Bed'-i Sühan Bismillâh*" başlığı altında,

"Naḥmedullâhe 'alâ mâ en'am
 Ellezî 'alleme mâ lem na'lem
 Emridir mebd'e-i ekvân u şü'ün
 Küllü mâ kâle lehû kün fe-yekün
 Hâkim ü muḫtedir oldur ancak
 Zîr-i hükümünde dü 'âlem el-ḫaḫ"

dizeleriyle başlayan eser, tevhid ve na't içerikli ilk bölümün (1.-18. beyit, s. 2-3) ardından "*Sebeb-i Nazm-ı Kitâb-ı Dil-cü*" başlıklı sebeb-i telif kısmı ile devam etmektedir (19.-36. beyit, s. 3-4). Şâkir Ahmed Paşa, bu bölümde;

"Edüp esbâb-ı hidâyet i'dâd
 Herkese êtdi hezârân imdâd

³⁴ Eser, tarafımızdan baskıya hazırlanmaktadır.

Gönderüp bizlere *Kur'an-ı Kerim*
Başş edüp ehl-i dile feyz-i 'amim" (21.-22. beyit)

dizeleriyle *Kur'an-ı Kerim*'in bütün insanlığın kurtuluşuna vesile olmak üzere indirildiğini, herkesin *Kur'an*'la feyizlendiğini, *Kur'an*'a hizmet edenlerin iki cihanda lutf u bereket gördüğünü belirtmiş, kendisinin de *Kur'an*'a hizmet etmek ve mağfiret-i Yezdân'a ermek isteğiyle bu eseri yazdığını ifade etmiştir. Kendisinden önce gelen ulemâ çok şey yazmış olmasına rağmen, Arapça olarak kaleme alınan bu eserlerin herkes tarafından anlaşılabilmesi için kendisinin de Türkçe olarak bu eseri kaleme aldığını belirtmiştir:

“Meger âyâtını ta'dâd edeyim
Müttefik muhtelifi yâd edeyim
Gerçi bu bâbda çokdur te'lîf
'Arabî étdiler ammâ taşnîf
Ben dahi Türki vü manzûm olarak
Eshel-i vech-ile ma'lûm olarak
Édeyim sûre-be-sûre tanzîm
Olayım rişte-keş-i dürr-i nazîm” (33.-36. beyit, s. 4)

“*Zikr-i Keyfiyyet-i Tertîb-i Sühan*” başlıklı üçüncü bölümde (37.-54. beyit, s. 4-5), aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere eserin tertip şekli hakkında bilgi vermiştir:

“Me'hazımdır kütüb-i mu'tebere
Sühanân-ı 'ulemâ-yı mehere
Şâtıbî kavline bakdım ekşer
Eyledim *Nâzîmetü'z-zehr*'e nazar
Ehad-ı seb'a **Bü 'Amr u Dâni**
Ol meh-i burc-ı haqâyık-dâni” (39.-41. beyit, s. 4-5)
“Dâver-i dîn **Şehâvi**-yi güzîn
Étdi şad-güne haqâyık tebyîn” (44. beyit, s. 5)

Muteber kaynaklardan özellikle **Şâtibî**(doğ. Haziran 1144 – öl. 20 Haziran 1194)'nin³⁵ *Nâzîmetü'z-Zehr fî A'dâdi Âyâtî's-Süver*³⁶ ve **Ebü 'Amr ed-Dânî**(doğ. 981 - öl. 6 Şubat 1053)'nin³⁷ *el-Beyân fî 'Addi Âyi'l-Kur'ân*³⁸ adlı

³⁵ [Kâsım b. Firruh b. Halef eş-Şâtibî er-Ru'aynî el-Endülüsi, (doğ. H. Zilhicce 538/Haziran 1144 – öl. H. 28 Cemâziyelâhîr 590/20 Haziran 1194)]: Abdurrahman Çetin, “Şâtibî, Kâsım b. Firruh”, *TDVİA*, Cilt: 38, İstanbul, 2010, s. 376-377; Durmuş Sert, “Şâtibî'nin Hayatı, Kıraat İlmindeki Yeri ve Eserleri (d. 538/1144 – v. 590/1194)”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Konya, 1985, s. 85-98; Fatih Çollak, *Kıraat İlminde İmâm Şâtibî ve eş-Şâtibiyye*, YDT, Marmara Üniversitesi SBE., Tefsir-Hadis Bölümü (Tefsir ABD.), İstanbul, 1991, LII+245 s.

³⁶ Şâtibî'nin Kur'ân-ı Kerim'deki sûrelerin âyet sayıları hakkında kaleme aldığı *Nâzîmetü'z-Zehr* isimli Arapça kasidesi, Ebû 'Amr ed-Dânî'nin “*el-Beyân fî 'Addi Âyi'l-Kur'ân*” adlı eserinin manzum şeklidir. “*Bede'tü bihamdillâhi nâzîmete'z-zehri / Litücnâ bi'avnillâhi 'aynen mine'z-zehri*” dizeleriyle başlayan 297 beyit tutarındaki bu kaside-i râiyye, “*Ve'l-itübâ'î ehli'l-'ilmi ve'z-zühdi ve't-tükâ / Ma'a'l-fazli ve'l-ihsâni ve'l-'afvi ve's-sabri*” dizeleriyle son bulmaktadır. “Müellif bu eserde Kur'ân'ın âyetleri, kelimeleri ve harflerinin sayısı hakkında Müslümanlar arasında vukû' bulan adedî ihtilâflara geniş bir şekilde yer vermiştir. Kısa bir mukaddimeden sonra harf, kelime ve âyetin lügat ve istilâh manâları verilmiş; baş tarafta *'ilmu'l-fevâsıl ve'l-istilâhât*” adıyla bir bâb açılmıştır. Müellif daha sonra, Kur'ân'daki sûre sırasına göre her bir sûrede vâki olan âyet adetlerindeki ihtilâflarla bunları savunan ekollerin (Kûfe, Basra ve Şam ekolleri) isimlerine yer vermiştir.” (Fatih Çollak, *a.g.t.*, s. 81-82.) Eserin yazma nüshaları: IBB Atatürk Kit., Belediye Yazmaları, No: Bel_Yz_K.001183/4, vr. 1^b-71^b (Haşiyede); Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu, İlahiyat Fakültesi Ktp. ÜSKÜDARLI, No: 11621/US0089, s. 456-502 (İstinsah tar.: H. 1203/1788-9). Şâtibî'nin bu kasidesi, Şâkir Ahmed Paşa'dan önce, Seyyid Hüseyin adlı bir başka Türk şairinin de ilgisini çekmiş ve H. 1060/1650 tarihinde “*Nazm-ı Dilküşâ*” adlı 580 beyitlik mesnevinin yazılmasına kaynaklık etmiştir (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, No: 2482/1, vr. 1^b-31^a). Bu eserin neşri ile ilgili çalışmalarımız tamamlanmak üzeredir.

³⁷ [Ebû 'Amr 'Osmân b. Sa'îd b. 'Osmân ed-Dânî (doğ. H. 371/981 – öl. H. 14 Şevval 444/6 Şubat 1053)]: Abdurrahman Çetin, “Ebû Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, Cilt: 3, 1991, s. 13-30; a.m.lf., “Dânî”, *TDVİA*, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s. 459-461.

³⁸ Kur'an'ın sûre, âyet, kelime, harf ve hareke adetlerini konu edinen bu eser, mensur olarak kaleme alınmıştır. “Âyetlerin sayısı, tahmîs, ta'şîr, cüz gibi konular üzerinde durulan eserin sonunda sahâbe ve tâbiîn neslinin Kur'an hatmiyle ilgili uygulamalarının ele alındığı bir bölüme yer verilmiştir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 18/3 (vr. 94-227), İbrâhim Efendi, nr. 14/3 (vr. 62-138); İstanbul Üniversitesi Ktp. Arapça Yazmaları, No: A. 2085 (Halis Efendi 22, 102 vr., İstinsah tar.: H. 1147/1734-5); ayrıca bk. GAL Suppl., I, 720).” (Abdurrahman Çetin, “Dânî”, *TDVİA*, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s. 460). Bu eser üzerine Mustafa Atilla Akdemir tarafından 1992 yılında bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır: Mustafa Atilla Akdemir, *Addü'l-Ây İlmî ve Ebu Amr ed-Dânî'nin (v. 444/1052) “Kitâbu'l-Beyân fî Addi Âyi'l-Kur'ân” Adlı Eserinin Tanıtımı*, YYLT., Marmara Üniversitesi SBE., Temel İslam Bilimleri (Tefsir) ABD., İstanbul, 1992, V+77+19 s.

eserinden yararlandığını belirten şair, **Sehâvî**(öl. 4 Kasım 1245)'nin³⁹ de muhtemelen *Cemâlü'l-Kurrâ' ve Kemâlü'l-İkrâ'*⁴⁰ ve *Risâle fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*⁴¹ adlı eserlerini incelemiştir. Şair, bu kaynakları mehz göstererek 114 sureden her birini üçer beyitle ele aldığını ifade etmiştir.

“Ben de anlar gibi êtdim ta'dād
Oldı her sûre üçer beytle yād

Beyt-i evvel êder ismin i'lân
Hem kaçınıcı idügin remz ü beyân

Ya'ni şadrında ħurûf-ı çendîn
'Adedin surĥla eyler ta'yîn

Beyt-i şânîde bi-ĥasbi'l-imkân
Êtdim âyâtını ta'dād u beyân

Şâlişi müttefik u muĥtelefî
Êder erbâbına ta'rîf-i vefî

Secde âyâtına da bî-eşkâl
'Acz-i beyt-i siyum surĥla dâl” (45.-50. beyit, s. 5)

Bu açıklamalara göre şair üç beytin ilkinde sûre ismini ve kaçınıcı sûre olduğunu, ikinci beyitlerde sûrenin kaç âyetten meydana geldiğini, üçüncü beyitte de ittifak ve ihtilâf edilen âyetleri açıklamıştır. Her sûrenin başında sûre ismi ile söz konusu sûrenin Mekke'de mi yoksa Medine'de mi nazil olduğu bilgisi (Mekkî, Medenî) başlık olarak verilirken ele alınan sûrede secde âyeti varsa üçüncü beyitlerde ayrıca buna da işaret edilmiştir.

Şakir Ahmed Paşa, bu bölümün son iki beytinde, bu eserini ne zaman yazdığını, eserin ismi olan “*Tertîb-i Nefs*” ibaresiyle tarih düşürerek bildirmiştir:

³⁹ [Ebü'l-Hasen Alemüddîn Ali b. Muhammed b. Abdissamed es-**Sehâvî** (doğ. H. 558/1163 veya H. 559/1164 - öl. H. 12 Cemâziyelâhir 643/ 4 Kasım 1245)]: Tayyar Altıkulaç, “Sehâvî, Alemüddîn”, *TDVİA*, Cilt: 36, İstanbul, 2009, s. 311-313.

⁴⁰ *Cemâlü'l-Kurrâ' ve Kemâlü'l-İkrâ'*: “Bazı kaynaklarda *Tâcü'l-kurrâ'* adıyla zikredilmekte olup Kur'ân'ın nüzûlü, i'câzi ve faziletleri, şâz kıraatler, nâsih-mensuh, kıraat imamları, bazı tecvid ve kıraat meseleleri gibi konuların ele alındığı eser, Ali Hüseyin el-Bevvâb (Kahire 1408/1987) ve Abdülkerim ez-Zübeydî (Beyrut 1413/1993) tarafından neşredilmiştir.” (Tayyar Altıkulaç, *a.g.m.*, s. 311.)

⁴¹ *Risâle fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*: “Kaynaklarda zikredilmeyen risalenin bir nüshası Şam'da Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (nr. 7659, Mecâmî' / Tefsir ve ulûmü'l-Kur'ân)” (Tayyar Altıkulaç, *a.g.m.*, s. 312.)

“Sebki hoş vezni güzel nazmı selis
Nâmu olsa nola *Tertîb-i Nefis*

Sâl-i târihin êderseñ der-h’âst
Râstdır ismi aña bî-kem ü kâst” (53.-54. beyit, s. 5)

Buna göre “*Tertîb-i Nefis* (ترتيب نفيس)” ibaresinin ebced değeri, H. 1212/1797 tarihini göstermektedir.

“*Arz-ı Hâcât u Tezellül be-Hudâ*” başlıklı dördüncü bölüm *münâcât* (55.-72. beyit, s. 5-7), “*Zikr-i Esmâ’-i Ricâl-i ‘Aded-est*” (73.-90. beyit, s. 7-8) başlıklı beşinci bölümde Kur’ân tertibinde kendisine uyulan ricalin isimleri zikredilerek, 6 değişik Kur’ân tertibinin ismi sayılmıştır:

“Altı nev’ üzre êderler tertîb
Üçüne eyle *Hiçâzî* telkîb

Biri Mekki ikisidir Medeni
Evvel âhir dèyü baş et sùhanı

Biri dañi Kûfi vü Başri diğèr
Bu ikisine ‘Irâkî dèrler

Birisine dañi dèrler Şâmî
Oldı bu vech-ile şeş aqsâmı” (74.-77. beyit, s. 7)

Daha sonra da meşhur kıraat âlimlerinden “*Mekki*” (Mekke ekolü) olarak **İbn Kesîr**(Ebû Ma’bed Abdullâh b. Kesîr b. Amr ed-Dârî, öl. H. 120/738)’in,⁴² “*Medeni*” (Medine ekolü) olarak **Ebû Ca’fer el-Kârî** (Ebû Ca’fer Yezîd b. el-Ka’ka’ el-Mahzûmî el-Medenî, öl. H. 130/747-8)⁴³ ve **İsmail b. Ca’fer el-Medenî**[Ebû İshak (Ebû İbrâhîm) İsmâîl b. Ca’fer b. Ebî Kesîr el-Ensârî el-Medenî, öl. H. 180/796]’nin,⁴⁴ “*Kûfi*” (Kûfe ekolü) olarak **Ebû ‘Abdurrahman es-Sülemî**(Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Habîb b. Rubeyya es-Sülemî, öl. H. 73/692 ?)’nin,⁴⁵ “*Basri*” (Basra ekolü) olarak ‘**Âsım b.**

⁴² Tayyar Altıkulaç, “İbn Kesîr, Ebû Ma’bed”, *TDVİA*, Cilt: 20, İstanbul, 1999, s. 131-132.

⁴³ Tayyar Altıkulaç, “Ebû Ca’fer el-Kârî”, *TDVİA*, Cilt: 10, İstanbul, 1994, s. 116.

⁴⁴ Zekeriya Tüfekçioğlu, “İsmâîl b. Ca’fer el-Ensârî”, *TDVİA*, Cilt: 23, İstanbul, 2001, s. 90-91.

⁴⁵ Muhsin Demirci, “Ebû Abdurrahman es-Sülemî”, *TDVİA*, Cilt: 10, İstanbul, 1994, s. 87.

Ebi's-Sabbah el-Cühderî(Ebû Bekr Âsım b. Ebi'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî, öl. H. 127/744-5)'nin,⁴⁶ “*Şâmî*” (Şam ekolü) olarak da **Yahyâ b. Hâris ez-Zimârî**(öl. H. 145/762)'nin adlarını anmıştır.

“*İhtilâf-ı 'Aded-i Ây zi-Çîst*” başlıklı altıncı bölümde (91.-108. beyit, s. 8-9), ihtilâflı âyetlerin ihtilaf sebepleri üzerinde durulmuştur.

“İhtilâfât neden neş'et eder

'Add-i âyâtda dèrlerse eger

Dèdi yek-ser 'ulemâ bi'l-icmâ'

Sebeb-i neş'etidir naql ü semâ” (96.-97. beyit, s. 8)

“Süver evvellerine eyle nazâr

Diñle Kûfî nice ta'dâd eyler

'Add eder altı Elif Lâm Mîm'i

Yedi Hâ Mîm iki Tâ Sîn Mîm'i

Evvel-i Meryem ile A'râfı

Tâ-Hâ Yâ-Sîn 'Ayın Sîn Kâfı

Mâ-'adâ hiçbirin ètmez ta'dâd

Ne bu Kûfî ne diğèr ehl-i reşâd” (99.-102. beyit, s. 9)

“*İbridâ-yı 'Aded-i Ây u Süver*” başlığı altında üç beyitlik bir dua (109.-111. beyit, s. 9) ile asıl konuya giriş yapılmıştır.

“*Sûretü Fâtiḥati'l-Kitâb Medeniyetün ve Kîli Mekkiyyetün*

Evvelâ Fâtiḥa ser-tâc-ı süver

Aña hem seb'-i meşânî dèrler

Heft âyâtdır ol icmâ'en

Muhtelifdir iki âyet ammâ

Ya olur besmele-i feyz-nümüd

Yaḥud *En'amtü 'aleyhim* ma'düd” (112.-114. beyit, s. 10)

“Sûreler bittikten sonra cüz başlarının hangi âyetle başladığı ve bu âyetin hangi sûrede bulunduğu da belirtilmiştir.”⁴⁷ Sûrelerdeki ihtilâflarla ilgili yeri geldikçe Arapça mensur açıklamalara da yer verilen eserde, bazı

⁴⁶ Mehmet Ali Sarı, “Âsım b. Behdele”, *TDVİA*, Cilt: 3, İstanbul, 1991, s. 475-476.

⁴⁷ Alim Yıldız, “Şakir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefis' Mesnevisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XII/2 – 2008, s. 184.

sûrelerin havassı (fazileti, özellikleri) da aktarılmıştır. Bu yönüyle eseri, bir havass-ı Kur'ân olarak da değerlendirebiliriz.

“Mübtelâ-yı gamı mesrûr eyler
Şûrî **Şûrâ** giderir sûr eyler” (235. beyit, s. 28)

“Eyle **İhlâş** ile tertîle devâm
Ki eder def'-i gümüm u âlâm” (393. beyit, s. 46)

“Hâşıl olsun dâr iseñ âmâlin
Çok oğu süresini **Zilzâl**'in” (406. beyit, s. 47)

Eser, 36 beyitlik bir hâtîme ile son bulmaktadır. Şükür nitelikli bu bölümde, otuz cüzün her birinin hangi âyetle başladığı ve bu âyetin hangi sûrede bulunduğu birer beyit içerisinde açıklanmıştır. Bölüm başlıkları başta olmak üzere Farsçanın yoğun olarak kullanıldığı eserin dili oldukça ağırdır.

Eserin yazma nüshaları: [*Tertîb-i Nefîs* (*Tertîb-i Suver-i Kur'an*), *Manzume-i Esami-i Ashab-ı Bedr, Ravd u Verdin Mine'l-Kur'ani ve'l-Esmâ'il-Hüsna*] İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. No: 2224, vr. 38^b-62^a; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. No: 2293, vr. 38^b-56^b (Müstensih: Arap-zâde Muhammed Sa'dullah b. Şeyhülislam Mehmed Ârif, İstinsah tarihi: H. 1238/1822-3); İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. No: 6344, vr. 43^b-69^b (Müstensih: Abdülganî el-Mevlevî, İstinsah tarihi: H. 1232/ 1816-7); Ankara Millî Ktp. Yazmaları, No: 4044/2, vr. 43^b-70^b, (Müstensih: Abdülgani el-Mevlevî, İstinsah tar.: H. 1232/1816); Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., No: 4199/1, vr. 1^b-28^b (İstinsah tarihi: H. 1228/1813); (*Kitâb-ı Tertîb-i Nefîs*) Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., No: 1181/2, vr. 53^b-89^a (Müstensih: Hâfız Osmân Gâlib, İstinsah tarihi: H. 9 Şevval 1244/14 Nisan 1829); Manisa İl Halk Ktp. No: 45 Hk 4571/2, vr. 37^b-55^b (İstinsah tarihi: H. 1262/1845).

Şakir Ahmed Paşa'nın bu eseri, “Ravz-ı Verd” adlı mesnevisiyle birlikte eski harflerle yayımlanmıştır: Takvimhâne-i Âmirî, İstanbul, H. 11 Cemâziyelâhîr 1269/22 Mart 1853, 9+(Ravz-ı Verd) 84+(Tertîb-i Nefîs) 54 s. (İBB Atatürk Kit., Muallim Mehmed Cevdet Osmanlıca Kitapları, No: MC_Osm_O.00460). Tertîb-i Nefîs mesnevisi, Alim Yıldız tarafından da 7 beyit eksik olarak 482⁴⁸ beyit halinde yeni harflerle yayımlanmıştır: Alim

⁴⁸ Âlim Yıldız eserin beyit sayısını 478 olarak bildirmişse (*a.g.m.*, s. 182) de yayımlanan beyit sayısı 482'dir. Beyit numaraları kaydedilmeden yapılmış bu neşirde muhtemelen

Yıldız, “Şâkir Ahmed Paşa’nın ‘Tertîb-i Nefis’ Mesnevisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XII/2 – 2008, s. 179-223. Ayrıca Birgül Toker tarafından da eser hakkında geniş bir tanıtım yazısı yayımlanmıştır: Birgül Toker, “Şâkir Ahmed Paşa ve Tertîb-i Nefis Mesnevisi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Konya, 2000, s. 361-374.

2.3.2. *Ravz-ı Verd*:

Şâkir Ahmed Paşa’nın 982 beyitlik bu eseri, “*Ravz-ı Verd* (روض ورد)” terkininin ebced hesabıyla karşılık geldiği H. 1216/1801-2 tarihinde tamamlanmış ve Sultan III. Selim (saltanatı: H. 11 Receb 1203/7 Nisan 1789 - H. 21 Rebülevvel 1222/29 Mayıs 1807)’e sunulmuştur:

“**Ravz-ı Verd** olsa nâmı şâyandır
Sâl-ı târîhi hem nümâyandır” (115. beyit)
...
“Ya’ni kııl şehriyâr-ı devrânı
Şeh Selîm İbnî Muştafâ Hân’ı” (965. beyit)

Ravz-ı Verd, aruzun *fe’îlâtün mefâ’ilün fe’ilün* kalıbıyla kaleme alınmış iki ayrı mesneviden oluşmaktadır:

A. *Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ* (479 beyit, Matbu nüsha s. 8-38):

“Zîver-i Her Makâle Bismillâh” başlığı altında,

“Verdi kuvvet hayâle bismillâh
Feyz-bahş oldu kâle bismillâh
Emr-i zî-bâl olur kemâle qarîn
Olsa tâc-ı risâle bismillâh”

dizeleriyle başlayan eserde, Allâh’ın 99 ism-i şerîfi Tirmizî listesindeki sıraya uygun olarak şerh edilmiştir. Eserde, besmele (1-13), hamdele (14-24), salvele (25-50) ve tevhid (51-71) bölümlerinden sonra, sebab-i te’lif bölümünde “*En güzel isimler (el-esmâ’ü’l-hüsnâ) Allâh’ındır. O halde ona o güzel isimlerle dua edin...*” mealindeki A’râf suresinin 180. ayetine telmihte bulunulmuş (72-

bir sayma hatası söz konusudur. Bu neşirdeki eksik beyitler: 33. beyit (s. 4), “Süretü’ş-Şürâ Mekkiyyetün” bölümü (235-237. beyitler, s. 28) ve “Süretü’d-Duḥâ Mekkiyyetün” bölümü (388-390. beyitler, s. 45).

116), ardından da öğüt ve nasihatler sıralanarak (117-141) asıl konu olan esmâ-i hüsnânın şerhine geçilmiştir (142-454). Şerh esnasında isimlerin havâssından (özelliklerinden) da bahsedilmiş, bu isimlerin ne zaman ve kaçır kez zikredilmeleri gerektiği bildirilmiştir. Bu isimleri ezberleyen kişilerin bahtsızlık ve talihsizlikten kurtulacağını; dert, gam ve kederden uzak olacaklarını; mutlu ve mesut olarak saadete ereceklerini; sözlerinin ve ahlâklarının güzelleşeceğini; şüphe ve şeytanın vesvesesinden emin olacaklarını; her türlü âfet, belâ ve musibet ile zâlim ve hasetçi kişilerin şerrinden korunacaklarını; mallarının ve canlarının emniyette olacağını; düşmanına karşı muzaffer olacaklarını; kalp temizliği, gönül zenginliği ve zihin açıklığı elde edeceklerini; fakirlikten kurtulup bol rızık elde edeceklerini... müjdelemektedir.

Eserini, Allah'ın lütuf ve ihsânını kazanmak amacıyla kaleme aldığı belirten şair, Gazâlî'nin *Maksadü'l-Esnâ* ve Beyzâvî'nin *Münthe'l-Münâ* adlı eserlerinden yararlanmışır:

“Habbezâ metn-i Mağşad-ı Esnâ

Yazmış anda Ğazâlî çok ma'nâ

Oldı pes Münthe'l-Münâ hâvî

Etdi taḥkîk İmâm-ı Beyzâvî” (94.-95. beyitler)

Şerh esnasında şöyle bir yöntem uygulanmıştır: “Her isim bir başlık olarak önce yazılmış ve üç beyit olarak işlenmiştir. Ancak beraber kullanılması yaygın olan isimler (el-Hayyu el-Kayyûm, el-Evvelü el-Âhiru vb.) bir başlık altında ve altı beyit olarak ele alınmıştır. Birinci ve ikinci beyitlerde genellikle mevzu olan ismin anlam ve kapsamından, bazen yakın anlamlı diğer isimleri de anarak bahsediliyor. Üçüncü beyitlerde ise umumiyetle isimlerin havassını yani o ismin zikredilmesinin faziletlerinden ve anılması, tekrarlanması neticesi ne gibi dünyevî ve uhrevî faydalar elde edileceği işlenmiştir.”⁴⁹ Şerh esnasında ayet ve hadislerden de yararlanılmışır. Âyet ve hadislerin tamamını almaktan ziyade beytin cümle yapısını ve ölçüsünü göz önünde bulundurarak ancak birkaç sözcüğünü alıntılanmıştır. Dili oldukça ağır olan eserde Arapça beyitlere de yer verilmiştir. Eser, Allah'ın sıfatlarıyla ilgili iki âyetin (455-457) ardından münâcât (458-468) ve “Hüsn-i Hitâm” (469-479) bölümüyle son bulmuştur.

⁴⁹ M. Sami Akaryalı, *Şâkir Ahmed Paşa/Ravz-ı Verd (Edisyon Kritik ve Birinci Bölümün Günümüz Türkçesine Çevrimi)*, YYLT., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Eski Türk Edebiyatı BD., İstanbul, 2000, s. XV-XVI.

B. *Gazve-i Bedr A‘zamü’l-Gazavât* (480-960. beyitler arası 481 beyit, Matbu nüsha s. 38-62):

“Na‘t-ı Pâk-ı Şehenşeh-i Levlâk” başlığı altında,
 “Ey risâlet serîriniñ şâhı
 V’ey celâlet sipihriñ mâhı

Ve‘d-Duḥâ ḥâverinde mihr-i kerem
 Ve‘l-Ḳamer maṭla‘ında bedr-i etem”

dizeleriyle başlamaktadır. Esmâ-i Nebî’nin de anıldığı na‘t içerikli bu girişten sonra (480-544. beyitler), “Zîkr-i Ecdâd-ı Seyyidü’l-Emcad” başlığı altında Hz. Peygamber’in nesebi tanıtılmış (545.-571. beyitler), daha sonra da “Gazve-i Bedr-i A‘zamü’l-Ġazavât” başlığı ile asıl konuya geçilmiştir. 572.-632. beyitler arasında sebepleri, savaş hazırlıkları da dâhil olmak üzere bütün detay ve safhalarıyla Bedir Gazvesi konu edilmiştir. “Zîkr-i Evşâf-ı Hûb-ı Bedriyyin” başlığı altında da bu gazveye katılan sahabelerin isimleri, onların bazı meziyet ve sıfatlarıyla birlikte çeşitli alt başlıklar altında zikredilmiştir (633.-960. beyitler). Bu alt başlıklar şöyle sıralanmaktadır:

- “Zîkr-i Evşâf-ı Hûb-ı Bedriyyin” (Bedir ehlinin güzel vasıfları) (633-653),

- “Kısm-ı Evvel Muhâcirîn-i Kirâm” (Muhacirlerin özellikleri) (654-660),

- “İstigâse be-câh-ı Şâh-ı Rüsül” (Hz. Peygamber’den şefaât dileme) (661-675),

- “İsti‘ânet be-Hürmeti’l-‘Aşere” (Aşere-i Mübeşşere’nin isimleri) (676-690),

- “İstikânet be-Cümleti’l-Ebrâr” (Muhacirden diğerlerinin isimleri ve özellikleri) (691-755),

- “Kısm-ı Sâni zi-Ehl-i Bedr-i Ensâr” (Ensar’dan Bedir Gazvesi’ne katılanlar) (756-758),

- “Sıf-ı Evvel Gürûh-ı Evs Âmed” (Evs Kabilesi’nden olanların isimleri) (759-807),

- “Sıf-ı Sâni Fuhûl-i Hazrec Şud” (Hazrec Kabilesi’nden olanların isimleri) (808-920),

- “İftikâr u Tevessül ü Zârî” (Bedir ehlinen yardım isteme, kendi acziyetini bildirme ve yalvarma) (921-941),

- “Arz-ı İfengdegî vü Zillet-i H’îş” (Nâzımın düşkünlüğünü arzı) (942-960),
- “Der-Du‘â-yı Bekâ-yı Şâh-ı Cihân” (Sultan III. Selim’in saltanatının bekası için dua) (961-979),
- “Hüsn-i Hitâm” (980-982).

Şair, bu gazveye muhacir ve ensardan 313 sahabenin katıldığını fakat kaynaklardaki ihtilâflar nedeniyle risalede 387 sahabe ismine yer verdiğini belirtmektedir:

“Gerçi üç yüz on üç neferdirler
İhtilâf ile oldu lîk ekşer

Olunan bu risâlede ta‘dâd
Si şad u heft ile daği heştâd” (635.-636. beyitler)

Beyit içerisinde pek çok ayetin delil olarak kullanıldığı eserde, bol miktarda Arapça beyitlere de yer verilmiştir. Dili oldukça ağırdır.

Yazma nüshaları: (*Ravzü'l-Verd*) Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, No: 889, 41 vr. (İstinsah tarihi: H. 1217/1802); (*Ravzü'l-Verd*) Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, No: 890, 41 vr. (İstinsah tarihi: H. 1217/1802); Ankara Millî Ktp. Yazmaları, No: 06 Mil Yz A 4044/1, vr. 2^b-41^a (Müstensih: Abdülganî el-Mevlevî, İstinsah tarihi: H. 1232/1816-7); Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Ef., No: 4199/2, vr. 31^b-72^a (İstinsah tarihi: H. 1228/1813); Süleymaniye Ktp., Hâlet Ef., No: 397, vr. 1^b-48^a (Müstensih: Mustafa Re’fet, İstinsah tarihi: H. 11 Cemâziyelâhir 1217/ 9 Ekim 1802); Süleymaniye Ktp., Hâlet Ef., No: 398, vr. 1^b-48^a; Süleymaniye Ktp., Reşid Ef., No: 1181/1, vr. 1^b-53^a (Müstensih: Hâfız Osmân Gâlib, İstinsah tarihi: H. 9 Şevval 1244/14 Nisan 1829); İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. No: 2224, vr. 1^b-38^a; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. No: 2293, vr. 1^b-37^b (Müstensih: Arapzâde Muhammed Sa’dullah b. Şeyhülislam Mehmed Ârif, İstinsah tarihi: H. 1238/1822-3); İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. No: 6344, vr. 1^b-43^a (Müstensih: Abdülganî el-Mevlevî, İstinsah tarihi: H. 1232/1816-7); İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. No: 9833, vr. 1^b-41^a; Manisa İl Halk Ktp. No: 45 Hk 4571/1, vr. 1^b-36^b (İstinsah tarihi: H. 1262/1845-6); Mısır Millî Ktp. Türkçe Yazmaları, No: Tasavufî Turkî Talat 17, 42 vr.

Eser, ilki *Tertîb-i Nefs* mesnevisiyle birlikte olmak üzere eski harflerle iki kez yayımlanmıştır:

1. Takvimhâne-i ‘Âmire, İstanbul, H. 11 Cemâziyelâhir 1269/22 Mart 1853, 9+(Ravz-ı Verd) 84+(Tertîb-i Nefis), 54 s. (İBB Atatürk Kit., Muallim Mehmed Cevdet Osmanlıca Kitapları, No: MC_Osm_O.00460).⁵⁰

2. *Ravz-ı Verd*, 2. Baskı, Uhuvvet Matbaası, İstanbul, H. 1327/1909, 63 s. (İBB Atatürk Kit., Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu, No: Bel_Osm_K.02658/05).

Eser üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılarak tenkitli metni hazırlanmıştır: M. Sami Akaryalı, *Şâkir Ahmed Paşa / Ravz-ı Verd (Edisyon Kritik ve Birinci Bölümün Günümüz Türkçesine Çevrimi)*, YYLT., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Türk Dili ve edebiyatı ABD., Eski Türk Edebiyatı BD., İstanbul, 2000, XXIII+127 s.

2.3.3. *Hulâsatü’l-Ahkâm*: Eser, daha sonra (3. Bölümde) ayrıntılı olarak tanıtılacaktır.

2.3.4. *Dîvân Tarzı Şiirleri*: Bazı kaynaklarda⁵¹ Şâkir Ahmed Paşa’nın *Dîvân*’ı olduğu bildirilmiş olmasına rağmen kütüphane kayıtlarında bugüne kadar bir nüshasına ulaşılamamıştır. Silâhdâr-zâde Mehmed Emin(XVIII. Yüzyıl)’in, Bağdadlı Şefkat Efendi(öl. 1826)’nin ve Fatîn Dâvûd(öl. 22 Haziran 1866)’un tezkirelerinde birer gazeline yer verilmiş olmasının yanı sıra *Hulâsatü’l-Ahkâm* adlı mesnevisinin kayıtlı olduğu Ankara Millî Kütüphane’deki mecmuada (No: 06 Mil Yz A 810, varak: 7^a, 10^b, 18^b, 21^{ab}, 37^a, 39^b-41^a, 44^b, 45^{ab}, 49^a, 50^a, 54^{ab}, 55^{ab}, 56^a)⁵² da 20 civarında gazel,

⁵⁰ Matbu nüshada, ‘İsmet Bey (Sadr-ı Rûm-ı Sâbık), Mehmed ‘Atâullah Efendi (Nakibü’l-Eşrâf bâ Pâye-i Sadâret-i Rûmili), Seyyid Mehmed Münib Efendi (Mekke-i Mükerrerme Kadısı), Mehmed Hafid Efendi (Kâdiasker-i Anadolu Sâbıkan) ve Asım Efendi (?) tarafından yazılmış birer takriz yer almaktadır (s. 2-9).

⁵¹ “Dinî muhtevalı *Ravz-ı Vird* adlı manzum bir eseri ile *Dîvân*’ı (bs. 1853) vardır.” Bkz. “Şâkir Ahmed Paşa”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt: VIII, Dergâh Yay., İstanbul, Ekim 1998, s. 100; “Dinî mahiyette manzum *Ravz-ı Vird* ve *Dîvân*’ı 1269’da yayınlanmıştır.” Bkz. “Şâkir Ahmed Paşa”, *Türk Ansiklopedisi*, Cilt: XXX, Ankara, 1981, s. 197-198; “... Şairin *Dîvan*, *Tertîb-i Nefis* ve *Ravz-ı Verd* olmak üzere üç eseri olduğu söylenebilir.” Bkz. Birgül Toker, “Şâkir Ahmed Paşa ve Tertîb-i Nefis Mesnevisi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Konya, 2000, s. 368 (361-374).

⁵² Mecmuadaki şiirlerin Latin alfabesine aktarılması ve incelenmesi makalemizin sınırlarını aşacağı için onları bir başka çalışmada değerlendirmeyi düşünüyorum.

kasîde ve kıt'a tarzı şiirlerinin yer alması, Şâkir Ahmed Paşa'nın "Dîvân" ya da "Dîvânçe" sahibi olma ihtimalini destekler gibi görünse de kanaatimizce *Dîvân* tertip etmemiştir. Ancak şiir mecmuaları tarandığında Şâkir Ahmed Paşa'nın daha başka şiirlerine rastlamak mümkün görünmektedir.

Elde edilen divan tarzı şiirlerinde hem dinî hem de dindışı (lâdînî) konuları işlemiş olan Şâkir Ahmed Paşa'nın şiirlerinden birkaç tanesi de H. 1228/1813 tarihindeki Belgrat fethi nedeniyle kaleme alınmış kıt'a nazım şeklindeki manzumelerdir. Ebced hesabıyla fethin tarihine işaret ettiği bu tür manzumelerde de oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Onun az sayıdaki divan tarzı şiirlerine bakarak bir yorum yapmak gerekirse lirik ve hikemî tarzları daha çok tercih ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Şiirlerinden örnekler:

Gazel Hâzret-i Aşâfî Şâkir Ahmed Paşa⁵³

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

Tâbiş-i ruhsâre-i cânânı gördük de façağ⁵⁴

Meh dëyüp hürşide teşbîh êtmeyen eyler gâlağ

⁵³ Fatîn Dâvud, *a.g.e.*, s. 208; Ankara Millî Ktp., Yazmaları, No: 06 Mil Yz A 810/3, vr. 21^b. (Yazmanın aynı sayfasında Şâkir Ahmed Paşa'nın bu gazeline Divân Kâtibi Dârendeli Hayret Mehmed Efendi (öl. H. 1240/1824-5) tarafından yazılmış bir nazireye de yer verilmiştir. "Nazîre-i Hayret Kâtibi Dîvân Hâzret-i Vâlîyü'l-Nağamî Şâkir Ahmed Pâşâ" başlıklı bu nazire, "Mihre teşbih eyledim ruhsârını ammâ gâlağ / Anda ne müşgîn haç vardır ne 'anberden nuqağ" beytiyle başlamaktadır. Hayret Mehmed Efendi'nin münşeata dair eserlerinin yanı sıra H. 1234/1819-20 tarihinde yazdığı *Tuhfe-i Zibâ* adlı üç dilde (Türkçe-Arapça-Farsça) 869 beyitlik manzum bir lügati de bulunmaktadır (Mesud Bayram Düzenli, *Tuhfe-i Se-Zebân (İnceleme-Tenkitledir) Metin-Tıpkıbasım-Sözlük) Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Lügat - Hayret Mehmed Efendi*, Erguvan Yayınevi, İstanbul, Kasım 2015, 286 s.). Mesnevi ve kıt'a nazım şekillerini kullanarak oluşturduğu bu eserin dört yazma nüshası bilinmektedir: 1. Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, No: 21 Hk 511/6, vr. 78^b-120^b; 2. Ankara Millî Ktp. Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz FB 479, vr. 1^b-25^a (İstinsah tarihi: H. 1240/1824-5); 3. İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Ktp. Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, No: S.H.M.H.K.Yaz. 291 (27 vr.) ve 292 (26 vr.). Bu manzum sözlük Kahire'de 1826 yılında yayımlanmıştır: Matbaa-i Sâhibü's-Sa'âde Bulak, H. Gurre-i Rebiülahir 1242/5 Ağustos 1826, 47 s. (Ebûbekir Sivasî'nin "Mefâtihi-i Dürrîyye Risalesi" ile birlikte). Bkz. Yusuf Öz, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, TDK Yay., Ankara, 2010, s. 257-258 (Yusuf Öz, sözlüğün 1839 tarihli bir baskısının daha olduğunu bildirmektedir.); Fatîn Dâvud, *a.g.e.*, s. 79; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt: IV, Dergâh Yay., İstanbul, Şubat 1981, s. 180.)

⁵⁴ gördük de : gördükçe (Fatîn Davud)

Ser-beçe beñler midir rüyında vecd-engiz olan
Muşhaf-ı hüsne ya nakş olmuş mıdur müşğın nuķat⁵⁵

Tār-ı zülfünden rehā buldukça şab'-ı nātüvān
Mü-miyāne bend olur *lā-hayra illā fi'l-vasat*⁵⁶

Şimdi menşür-ı melāhat hükümüni terkīn için
Şafha-i hüsn-i dil-ārāya çekildi tāze hař⁵⁷

Çek 'alāyıkdan dili şaş' et hālāyıkdan eli⁵⁸
Şākīrā imdād-ı Rabbānī saña besdir faşat

*Na z ī r e - i D e f t e r d ā r ' A v n ī*⁵⁹

Fā'ılātün fā'ılātün fā'ılātün fā'ılün

Āteş-i āhımda cüy-ı eşkim olmuşdur serāb
Sīne-i şemşırde cevher degil ol pīç ü tāb

Bir daři eylerdi 'avdet hālet-i 'ömr-i şebāb
Āh 'ömrüm būs ideydim gerdeninden şāp şāp

Gösterir geh neyyir-i şādī geh ekdār-ı şehāb
Bir řarār üzre degildir 'ālem-i pür-inķılāb

Her ne deñlü itse benden ol cefā-cü ictināb
Çāre yoķdur eylerim bu yüzden elbet intisāb

Mā-cerāsı olsa taħrīr ol mehiñ aġyār-ile
Yād olunmazdı daşi destān-ı řütī vü ġurāb

Germ olup şöhretle ġarrālanmasa iķbāl-ile⁶⁰
Gün-be-gün érmezdi böyle bir zevāle āfitāb

⁵⁵ Fatīn Dāvud'da bu beyit 4. beyit olarak kaydedilmiştir. müşğın : rengin (Fatīn Dāvud)

⁵⁶ *lā-hayre illā fi'l-vasat* : Hayır ancak vasattadır (itidaldedir).

⁵⁷ Fatīn Dāvud'da bu beyit 2. beyit olarak kayıtlıdır. Melāhat : melāmet; hüsn-i dil-ārāya : rüy-ı dil-ārāma (Fatīn Davud)

⁵⁸ Çek 'alāyıkdan dili şaş' it hālāyıkdan eli : Çek hālāyıkdan eli şaş' it 'alāyıkdan dili (Fatīn Dāvud)

⁵⁹ Şiiri tanzir edilen Defterdār 'Avnī'nin kim olduğu tespit edilememiştir.

⁶⁰ germ : nerm ("Silāhdār-zāde Tezkiresi", Fatih Millet Yazma Eser Ktp., Ali Emiri, Tarih, No: 795, vr. 42^a)

Bir nevâziş görmedik ol âfet-i mağrûrdan
Nâ'il olsağ da hitâba ya sitemdir ya 'itâb

Dâm-ı taqđire düşerse bî-tekellüf şayd olur⁶¹
Tâ'ir-i devlet felekde istemezmiş ızırâb

'Avnî-i zî-şâna tanzîr olmağ üzere Şâkirâ
Eyledim levh-i taḥayyûlden bu nazmı intiḥâb

Münşi-i şâhib-ķalemdir kim 'Uḫârid itmede
Feyz-i taḥrîrinden âşâr-ı ma'ârif iktisâb

Zât-ı pāk-ı feyz-i meşhûnun idüp Ḥaḫḫ müstefîz
İde Feyyâz-ı ezel dil-ḫ'âhı üzere kâm-yâb⁶²

Sultan II. Abdülhamid'in Danışmanı Yâver-i Ekrem Müşir Ahmed Şâkir Paşa (1839-20 Ekim 1899)'nın⁶³ eserlerini -isim benzerliği nedeniyle- Şâkir Ahmed Paşa'ya mal eden araştırmacılar⁶⁴ bulunduğu gibi, Fatih Millet Yazma Eser Kütüphanesindeki manzum bir akâidnâme de Şâkir Ahmed Paşa adına kaydedilmiştir: “Manzum ‘Akâ'id ve Vesâyâ-yı Dinîyye ve Ahlâkiyye”, Fatih Millet Yazma Eser Ktp., Ali Emirî, Manzum, No: 872, vr. 1^b-60^b (Trc.: Bahtî Moralı 'İzzeddin, Müstensih: Hâfız Arabzâde). H. 4 Cemâziyelâhir 1088/ 4 Ağustos 1677 tarihinde istinsah edilmiş “Risâle-i Manzûme li-Birgîli Muhammed Efendi Rahmetullâh” başlıklı bu manzûme, gerçekte Birgîvî Mehmed Efendi(doğ. H. 10 Cemâziyelevvel 929/27 Mart

⁶¹ taqđire : teklîfe (“Silâhdâr-zâde Tezkiresi”, Fatih Millet Yazma Eser Ktp., Ali Emirî, Tarih, No: 795, vr. 42^a)

⁶² Murat Önder, *Şefkat ve Tezkiretü's-Şu'arâ'sı*, YYLT., Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Afyonkarahisar, 2006, s. 153-154; Silâhdâr-zâde Mehmed Emin, *Tezkiretü's-Şu'arâ (Silâhdâr-zâde Tezkiresi)*, Fatih Millet Ktp., Ali Emirî, Tarih, No: 795, vr. 41^b-42^a.

⁶³ Ali Karaca, *Anadolu İslahân ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, 252 s.

⁶⁴ Murat Yüksel, gerçekte Ahmed Şâkir Paşa'ya ait *Sene-i Mâlîye Hakkında Mutâla'ât* (Matbaa-i Ebüzziyâ, İstanbul, H. 1308, 164 s.) ve *Takvîm-i Nücûmi* (Matbaa-i Ebüzziyâ, İstanbul, H. 1309, 79+2 s.) adlı iki eseri Şâkir Ahmed Paşa'ya ait göstermektedir. Bkz. Murat Yüksel, *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri*, Cilt: 1 (Osmanlı Dönemi), Yunus Dergisi Yay., Trabzon, 1993, s. 78 (483 s.).

1523 - öl. H. Cemâziyelevvel 981/Eylül 1573)'nin aslen bir *ilmihal* olan *Vasiyetnâme*'sinin XVII. yüzyılda yaşamış Moralı Bahtî⁶⁵ (Noktazâde Mehmed Efendi) adlı bir şair tarafından H. 1052/1642 tarihinde yapılmış tercümesidir.⁶⁶ “*Sipās ü hamd Rabb-i zü’l-celāle / Şenā vü medh o ferd-i lā-yezāle // Hidāyet eyleyüp İslām’a bizi / Muḥammed ümmet’üdi cümlemizi*” dizeleriyle başlayıp “*Hurūf-ı bā-nukaṭ tārīḫi ma’lüm / Biñ elli ikisinde oldu manzûm*” dizeleriyle son bulan 1357 beyitlik bu eser, aruzun *mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün* kalıbıyla kaleme alınmıştır.⁶⁷

3. *Hülâsatu’l-Aḥkâm* :

Bursalı Mehmed Tâhir Bey’in “...*Add-i Âyi’l-Kur’ân* isminde gayr-ı matbu manzumesi vardır.”⁶⁸ şeklinde haber verdiği bu eserinde, Kur’ân-ı Kerim’deki tertip sırasına göre *Fâtiha*’dan *Nâs* suresine kadar sûreler birer beyitte nazmedilmiştir. Sûrelerin dileklerin gerçekleşmesindeki rolünü (havassını) ve ebced hesabıyla her surede kaç ayet bulunduğunu belirten bu eseri, genel anlamda “ulümü’l-Kur’ân”, özel anlamda da “havâssü’l-Kur’ân”, “fezâilü’l-Kur’ân” ya da “sevâbü’l-Kur’ân” türleri içerisinde değerlendirmek mümkündür.

“*Hâze’t-Tertîbu Hulâşatül-Aḥkâm Ḥazret-i Vâlîyü’n-Nağamî Devletlü Şâkir Aḫmed Paşa Sellemehullāhu Te’ālā fî’d-Dâreyn*” başlıklı mesnevi tarzındaki 135 beyitlik bu eserde, aruzun *fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ülün* kalıbı kullanılmıştır.

⁶⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *a.g.e.*, s. 98; Mehmet Gümüşkılıç, *Moralı Bahtî’nin Menâsik-i Haacc’ı (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Sözlük-İndeks-Tıpkı Basım)*, Akademi Titiz Yay., İstanbul, 2013, 381 s.

⁶⁶ Ali İhsan Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler: İnceleme Metin*, YDT., Uludağ Üniversitesi SBE., İslâm Tarihi ve Sanatları ABD., Türk İslâm Edebiyatı BD., Bursa, 2011, s. 64-71.

⁶⁷ Eser üzerine iki yüksek lisans, iki de doktora çalışması gerçekleştirilmiştir: Betül Nohutçu, *Rahîm Vasiyetnâme*, YYLT., Uludağ Üniversitesi SBE., Bursa, 1999; M. Mustafa Karaca, *Yahya Efendi’nin Vasiyet-nâme-i Birgüli Manzûmesi (Metin-İnceleme-İndeks)*, YDT., Adnan Menderes Üniversitesi SBE., Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Aydın, 2008, XV+148 s.; Sezer Özyaşamış Şakar, *Birgüli Muhammed Efendi’nin Manzûm Vasiyyet-nâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, YDT., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Yeni Türk Dili BD., İstanbul, 2005, 505 s.

⁶⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, s. 265.

Eser, “Bihterīn-i fevāzil-i a‘māl
Ber-güzīn-i vesāyil-i āmāl
Hamd-i Rabb-i müfīzū'l-ihsândır
Şükr-i ruzī resān-ı insândır”

dizeleriyle başlamakta olup mesnevinin başında mukaddime tarzında 19 beyitlik bir giriş bölümüne yer verilmiştir.

“Ba‘dezā bende-i şetītü'l-bāl
Şâkir-i bî-mecâl-i şifte-ḫâl” (4. beyit)

şeklinde adını bu bölümde anan şair,

“ ‘Arz ider şöyle kim be-sâl-i **ğarīb** (غريب)
İtmiş-idim bir özge şey tertīb” (5. beyit)

dizelerinde, “ğarīb” sözcüğünün ebced değeri olan H. 1216’da (M. 1801-2’de) kaleme aldığı bir esere⁶⁹ göndermede bulunan şair,

“İsmi olsun **Hulāşatü'l-Aḫkām** (خلاصة الاحكام)
Sâl-i târiḫin eylesün i‘lām” (18. beyit)

dizeleriyle de bu eserin adını vermekte ve bu adın ebced değeriyle yazıldığı tarihe işaret ettiğini bildirmektedir (خلاصة الاحكام = H. 1222/1807).

Şair bu bölümde,

“Oldı her beyt içinde bir süre
İsm-i meşhûrî üzre meşṫüre” (10. beyit)

şeklinde eserin tertibiyle ilgili bilgi verirken,

“Şadr-ı beyt üzre aḫruf-ı çendīn
‘Aded-i âyeti ider ta‘yīn” (15. beyit)

şeklinde de beytin başındaki bir ya da birkaç harfin ebced değeri olarak o beyte konu olan surenin ayet sayısını gösterdiğini belirtmektedir. Eserde bu harfler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.⁷⁰

⁶⁹ Şâkir Ahmed Paşa, “ğarīb” sözcüğünün ebced değeri olan 1216’da bir eser tertip ettiğini söylerken muhtemelen “*Ravz-ı Verd*” adlı eserini kastetmektedir. “ğarīb” sözcüğünün ebced değeri 1216 olmasına rağmen, altına kırmızı mürekkeple 1222 rakamı kaydedilmiştir.

⁷⁰ Surelerin ayet sayısını ebced hesabıyla gösteren bu harflerin ne denli doğru konulduğunu karşılaştırmak amacıyla çalışmamızın sonuna Kur’ân-ı Kerim’deki surelerin ayet sayılarını içeren bir tablo eklenmiştir.

Şâkir Ahmed Paşa, surelerdeki ayet sayıları ile ilgili ihtilâflarda, yedi kıraat imamından biri olan Ebû Bekr **Âsım** b. Ebi'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî (öl. H. 127/745)'yi ve onun öğrencilerinden Ebû Ömer **Hafs** b. Süleymân b. El-Mugîre el-Esedî (doğ. H. 90/709 - öl. H. 180/796)'nin rivayetini esas almıştır. Zîrâ yaşadığı bölgede yaygın olarak bu Kûfe imamlarının rivayetleri kabul görmektedir:

“İhtilâfâtı der-kaḫâfâ êtdim

Aşl-ı vâhidle iktifâ êtdim

Çünkü râvî-i şâni-i '**Âşım**

Ya'ni **Hafs**'ın rivâyeti dâ'im

Oğunur bu diyârda ekşer

Anlar aşhâb-ı Kûfe'dendirler

'Add-i âyetde ḫavl-i Kûfe-i pāk

Oldı muhtâr-ı ḫâme-i çâlāk” (11.-14. beyitler)

Bu açıklamalara göre Şâkir Ahmed Paşa'nın *Hulâsatü'l-Ahkâm*'ı yazarken, yedi kıraat imamı arasında Kûfe ekolü (Kûfî) olarak şöhret bulmuş Ebû Bekr **Âsım** b. Ebi'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî (öl. H. 127/745)'nin ve onun öğrencilerinden olan Ebû Ömer **Hafs** b. Süleymân b. El-Mugîre el-Esedî (doğ. H. 90/709 - öl. H. 180/796)'nin⁷¹ eserlerinden yararlandığı ortaya çıkmaktadır. Hatta bu kaynakların içerisine, daha önce (H. 1212/1797) kaleme aldığı *Tertîb-i Nefs* mesnevisini yazarken yararlandığı **Şâtîbî** (doğ. Haziran 1144 – öl. 20 Haziran 1194), **Ebû 'Amr ed-Dânî** (doğ. 981 - öl. 6 Şubat 1053) ve **Sehâvî** (öl. 4 Kasım 1245)'nin eserlerini de dâhil etmek mümkün görünmektedir.

Mesnevîde asıl konuya “İbtidâ Kerden Beyân-ı Süver” başlığı altında geçilmiştir.

⁷¹ Ebû Bekr **Âsım** b. Ebi'n-Necûd Behdele el-Esedî el-Kûfî (öl. H. 127/745): Yedi kıraat imamından biri olup, “Tâbî'in”dendir. Kûfe'de, Ebû Abdurrahman es-Sülemî (öl. H. 73/692 ?)'den sonra kıraatte reislik kendisine intikal etmiştir. İmam **Âsım**, kıraati, Abdullah b. Mes'ûd (öl. H. 32/652-3)'un talebelerinden almıştır. **Âsım**'ın râvîleri arasında üvey oğlu Ebû Ömer **Hafs** b. Süleymân b. El-Mugîre el-Esedî (doğ. H. 90/709 - öl. H. 180/796) ve Ebû Bekr Şu'be b. Ayyâş (doğ. H. 95/713 - öl. H. 193/809) de bulunmaktadır. **Hafs**, kıraati doğrudan doğruya İmam **Âsım**'dan almıştır. Günümüzde Müslümanların çoğu, Kur'an-ı Kerîm'i, **Âsım**'ın kıraati ve **Hafs**'ın rivayeti üzere okumakta, mushaflar da bu kıraat üzerine basılmaktadır. (Bkz. Mehmet Ali Sarı, “**Âsım** b. Behdele”, *TDVİA*, Cilt: 3, İstanbul, 1991, s. 475-476; Tayyar Altıkulaç, “**Hafs** b. Süleyman”, *TDVİA*, Cilt: 15, İstanbul, 1997, s. 118-119).

“Güş kıl nuşh u pend-i mâhâzarı
Dinle bir bir esâmî-i süveri

Zahm-ı cân-gâh gam-ile çünki ziyan
Olagör cümle işde *Fâtîha-h*’ân

Vefr ü şervet dilersen étme şere
‘Ayn-ı sūd oldı süre-i *Bağara*’ (20.-22. beyitler)

dizeleriyle başlayan bu bölümde her beyitte bir sure ele alınarak surenin anlamı ve havâssı ile bağlantılı öğütler verilmektedir. Eserin bu yönüyle bir nasihat-nâme özelliği de taşıdığını söylemek mümkün görünmektedir. Eserde sure adları verilirken, 109 surede ilk adları, 3 surede ikinci adları (*Muhammed* suresi yerine “Kıtâl”, *Kalem* suresi yerine “Nûn” ve *İnsan* suresi yerine “Dehr”), 2 surede de sure adını çağrıştıran ve beytin anlamıyla ilgili (aynı kökten türemiş ya da surenin içerisinde geçen) sözler kullanılmıştır (*Mutaffifin* suresi için “Tatfir”, *Alak* suresi için “İkrâ ve Rabbüke’l-ekrem”). Surelerin adları verilirken bir yandan surenin adının taşıdığı anlama işaret edilmiş, diğer yandan surede verilen mesaja dikkat çekilmiştir. Esere bir bütün halinde baktığımızda şairin, Kur’ân-ı Kerim’e oldukça vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Eserde şairin, 114 surenin adlarını beyitlere sığdırmaya çalışılırken zaman zaman zorlandığı hissedilmekte, az da olsa vezin kusurlarıyla karşılaşmaktadır.

Eserde bir Arap atasözüne de yer verilmiştir: “Hayrû’l-keîâmî mâ kılle ve delle” (16. beyit) “Sözün en hayırlısı az ama meram ifade edenidir.”

Eserin tek yazma nüshası: Ankara Millî Ktp., Yazmaları, No: 06 Mil Yz A 810/3, vr. 22^a-25^b. (Yazmadaki metnin fotoğrafı, Latin harfli metnin sonuna ilave edilmiştir.)⁷²

⁷² Kütüphane kayıtlarında eserin, Hisarcıklı-zâde Mehmed Sâlim tarafından Kütahya’da, H. 1230/1814 tarihinde istinsah edildiği bildirilmektedir. Müstensih adı, istinsah edildiği yer ve tarihi ile ilgili mesnevinin altında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kütüphane kayıtları mecmuanın bütünü göz önünde bulundurularak oluşturulmuş ise bunda da bazı bilgilerin düzeltilmesi gerekmektedir. Mecmuanın müstensihi olarak Hisarcıklı-zâde Mehmed Sâlim gösterilmektedir. “Müftî-zâde Mehmed Sâlim bin Mustafa Efendi el-Hâşimî el-Hüseynî el-Kaysırî el-‘Arif be-Hisarcıklı-zâde”nin (vr. 48^a) Şâkir Ahmed Paşa’nın mâiyyetinde yer alan resmî bir görevli olduğunu tahmin edebiliriz. Zira Paşa’nın seyahatlerini ayrıntılı olarak verdiği gibi 20 civarında da şiirini kaydetmiştir. Ancak, mecmuanın istinsah tarihi pek doğru görünmemektedir. Çünkü Şâkir Ahmed Paşa’nın 1234/1819 tarihinde vefatı ile ilgili iki tarih manzumesini de içeren bir yazmanın H. 1230/1814’te istinsah edilmiş olması mümkün değildir.

22^a HÂZE'T-TERTİBU HULÂŞATÜ'L-AHKÂM HAZRET-İ
VÂLIYYÜ'N-NAGAMÎ DEVLETLÜ ŞÂKİR AHMED PAŞA
SELLEMEHULLÂHU TE'ÂLÂ Fİ'D-DÂREYN

Bismillâhi'r-rahmâni'r-raḥîm

Fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün

Bihterîn-i fevâzil-i a'mâl

Ber-güzîl-i vesâyil-i âmâl

Ḥamd-i Rabb-i müfîzü'l-iḥsândır

Şükr-i ruzî resân-ı insândır

Bes ez-ân oldı efḍal-i ḳurubât

Seyyidü'r-rusl ü âl ü şaḥbe şalât

Ba'dezâ bende-i şetîtü'l-bâl

Şâkir-i bî-mecâl-i şifte-ḥâl

5 'Arz ider şöyle kim be-sâl-i *ġarîb*⁷³

İtmiş-idim bir özge şey tertîb

'Add-i âyâta ya'ni 'azm êtdim

Anda bir hoş risâle nazm êtdim

Sûre sûre olundılar inhâ

Cümle âyât-ı muḥtelef fîhâ

Menşe'-i iḥtilâf olup îrâd

Baş olundı e'imme-i a'dâd

Şimdi tanzîm êdüp bu muḥtaşarı

Yazdım ancak esâmi-i süveri

10 Oldı her beyt içinde bir sûre

İsm-i meşhûrî üzre meşṫûre

⁷³ Yazmada "ġarîb" sözcüğünün altında, kırmızı mürekkeple 1222 rakamı yer almaktadır. Sözcüğün ebced değeri olarak kaydedilen bu rakamda bir yanlışlık söz konusudur, zira sözcük ebced hesabıyla 1216'yı vermektedir.

İhtilâfâtı der-kaḫâ etdim
Aşl-ı vâhidle iktifâ etdim

Çünkü râvî-i şâni-i **‘Âşım**
Ya’ni **Hafş**’ın rivâyeti dâ’im

Oğunur bu diyârda ekşer
Anlar aşhâb-ı Kûfe’ dendirler

‘Add-i âyetde ḫavl-i Kûfe-i pāk
Oldı muhtâr-ı hâme-i çâlāk

15 Şadr-ı beyt üzre ahḫruf-ı çendîn
‘Aded-i âyeti ider ta’yîn

Hüs-n-i tertîbini gören ekmel
Diye hayrû’l-keḫâmı ḫalle ve del⁷⁴

22^b Êtdi ğurbetde bu ‘icâle zuhûr
Hefevât-ı ḫalem ola ma’zûr

İsmi olsun **Hulâşatü’l-Aḫkâm**
Sâl-i târiḫin eylesün i’lâm⁷⁵

Yâ İlâhî be-ḫürmeti’l-Ḫur’ân
Ḫuluñı ḫıl rızâñla ḫandân

İbtidâ Kerden Beyân-ı Süver

20 Güş ḫıl nuş u pend-i mâ-ḫazarı
Dinle bir bir esâmî-i süveri

Zahm-ı cân-gâh ğam-ile çünki ziyân
Olagör cümle işde **Fâtiḫa**-ḫvân

Vefr ü şervet dilersen etme şere
‘Ayn-ı sūd oldı süre-i **Baḫara**

⁷⁴ Hayrû’l-keḫâmı ḫalle ve del: Bu Arap atasözünün aslı “Ḫayrû’l-keḫâmı mâ ḫalle ve delle” şeklinde olup, “Sözün en hayırlısı az ama meram ifade edenidir.” anlamına gelmektedir.

⁷⁵ Yazmada “Ḫulâşatü’l-Aḫkâm” terkininin altında kırmızı mürekkeple 1222 rakamı yer almaktadır ki terkinin ebced hesabıyla te’lif tarihini vermektedir. Hicrî bu tarihin milâdî karşılığı 1807’dir.

Rükn-i İslâm u dīni eyle raşīn
Âl-i 'İmrân'ı kııl esās-ı yaķīn

Vaķ' u şānı ziyāde ister iseñ
 Koma elden *Nisā*'yı ger er iseñ

25 Ni'am-ı Hıķ'dan al naşīb-i vefir⁷⁶
 Sūre-i *Mā'ide*'yle ol dil-sīr

Sefehūñ gāyeti olur hizlān
 Oķu *En'ām*'ı gezme çün hayvān

Rūħa rāħat-resāndır ey dil-i şāf
 Ya'ni cennāta irgürür *A'rāf*

'**Ahdi** yād u tezekkür ét hāli
 Bilüp 'ayn-ı ganīmet *Enfāl*'i

Şulehā işrine gidüp her bār
Teve-kār ol güneñden ey dil-i zār

30 **Kaķ**' ét ümmīdi ğayrdan el çek
 Sen de *Yūnus* gibi de Sübhānek

'**An cemi'**'i'l-verā 'alāyıkı kes
Hūd'ı tekrār kııl nefes be-nefes

Lāf urup ey birāder étme sitiz
 Sūre-i *Yūsuf*'ı oķu ol 'aziz

Cem'-i hāķırla ħamd ü tesbīħ ét
Ra'd oķu ħalbe berķi telmiħ ét

23^a **Bende**-i muķbil ol şalāta muķīm
 Saña besdir du'ā-i *İbrāhīm*

35 **Hāşılı** zikri ķurretü'l'ayn ét
Hicr ile hücre-i dili zeyn ét

⁷⁶ Yazmada "Mā'ide" suresinin ebced değeri olarak "ni'am" sözcüğü kırmızı mürekkeple yazılmış. Sözcüğün bu halde değeri 160 etmektedir. Halbuki "Mā'ide" suresi 120 ayettir. Bu durumda sözcüğün ilk iki harfi olan nun ve ayın harfleri kırmızı ile yazılması gerekirdi.

Şulh ile cümle kâr olur şîrîn
Nahl oğu beyt-i kâlbi kıl tezyîn

Üns-i rûhânî bahş ederse sezâ
 Dile esrâr-ı Süre-i **İsrâ**

Kayd-ı miñnetden ol berî vü emîn
Kehf'i kıl hırz-ı câna hısn-ı haşîn

Şahn-ı 'iffetde nefsi terbiye kıl
 Süre-i **Meryem** ile tezkiye kıl

40 **Si'a**-i rahmet-i Hudâ'ya şehâ
 Eder işâl Süre-i **Tâ-Hâ**

Neseb olmaz medâr-ı fevz ü necât
Enbiyâ mesleğinde eyle şebât

'**Âzim** ol isti'tâ'at elde iken
Hacc ile emr-i dîn olur mutқан

Fahl iseñ gel felâha ol dâhil
 Olagör **Mü'minün**'dan kâmil

Sedd olursa der-i füsûk u fesâd
Nür-ı taqvâ eder derünü güşâd

45 '**İzz**-i dâreyni eyle istikmâl
 Olma **Furkân**'dan cüdâ her hâl

Rekz-i rumh-ı şalâh eden dâna
Şu'arâ içre oldı müsteşnâ

Fevz lâzımsa terk-i şekvâ kıl
Neml ile cem'-i zâd-ı taqvâ kıl

Fuğşı terk ét şalâha kıl himmet
Kaşas-ı evliyâdan al 'ibret

Satvet ü başşı kavî-i vechullâh
 Süre-i '**Ankebût** oğu her gâh

50 Seni hayrû'l-ğurûm-ı Rûm eyler
 Süre-i **Rûm**'u revm ederseñ eger

- 23^b **Dil-i bīmāra** kıl revā ey cān
 Derd-i ƙalbe tabībdir **Loĳmān**
- Lezzet-i ŧevĳ** ile gelüp vecde
 Rüz u ŧeb eyle **Hālīĳ**'a **Secde**
- '**Ucb** olursa derūnuña reh-yāb⁷⁷
 Nef vērmez tilāvet-i **Aĳzāb**
- Dens-i zenbi** dilden ét taĳĳīr
 Bes **Sebe**' Süresiyle kıl tenvīr
- 55 **Hem** niyāz ét hem ol meĳāmid-ĳvān
Fāĳrū'l-arzı ve's-semāya hemān
- Fecc-i tevfiĳ** u ŧāh-rāh-ı yaĳīn
 'Arz eder ƙalbe Süre-i **Yāsīn**
- Baĳ ferāsetle** zīr ü bālāya
 Oĳuyup **Şāffār**'ı āl vāye
- Hufre-i ĳāka** düŧmedin dil-i pāk
 'Ayn-ı diĳĳatle **Şād**'ı kıl idrāk
- '**İhn-i menĳūŧa** denmedin bu cibāl
Zümer'i oĳu kıl tedārik-i ĳāl
- 60 **Hefve** vü ma'ŧiyetden ol tā'ib
 ŧoñra ey **Mü'min** olma gel ĳā'ib
- Nedir** ey dil bu ĳaflet ü bu emel
Fuŧŧilet Süresiyle eyle 'amel
- Necm-i baĳtıñ** olur cihān-ārā
 Feyz-baĳŧ olsa ƙalbiñe **Şūrā**
- Fevc-i fevz-i felāĳa** ol mülĳaĳ
 Süre-i **Zuĳruf** ile bul revnaĳ
- Nuĳĳa** ĳuvvet zebāna bī-lüknet
 Baĳŧ eder Süre-i **Duĳĳān** müknet

⁷⁷ 53. ve 54. beyitler yazmada yer deĳiŧtirmiş ŧekilde yer almasına raĳmen, ĳāŧiyedeki "muĳaddem" ve "mu'aĳĳar" ifadeleriyle beyitlerin sırası düzeltilmiŧtir.

65 **Zelk**-i pāda kıılır selāmetde
Süre-i **Cāşīye** kıyāmetde

Lehv ü lağvı izāle kııl dilden
Oķu **Ahkāf**’ı şıdk-ı billāh sen

Hill-i eşkāl ile eder ihyā
Mürde qalbi **Kitāl**-i cān-bahşā

Cāhīn artar naşīb olur müzdād
Süre-i **Feth** eder derūnı güşād

Hayreti def ü himmeti celbe
Hucurāt’ı penāh tūt qalbe

24^a 70 **Himmeti** kâşır étme dünyāya
Kāf kâfidir emr-i ‘uķbāya

Sen de kesb eyle ey hümā-ṭal‘at
Zāriyāt ile zirve-i rif‘at

Mevc-hīz oldu bahr-i raḥmet-i Ḥak
Ṭurma ve‘ṭ-**Tūr** ile tecelliye baķ

Besdir ehl-i qulūba ḥaķ Kur‘ān
Necm oķu necm-i baḥtı kııl tābān

Nehc-i ḥaķķı saña irā‘et eder
Qalbe olsa **Kamer** ziyā-güster

75 **Hilm** ile ittīşāf eden ihvān
Ola şāyān-ı raḥmet-i **Raḥmān**

Şavt-ı a‘lā ile de Yā Mevlā
Vecde gel zıkr-i **Vāķı**‘a’yla dilā

Aḥkemü’l-ḥākimīn eder tehdīd
Fīh-i be’s-i şedīd vaşf-ı **Hadīd**

Kibri zillet ile mübādele kııl
Maṭlabuñ Süre-i **Mücādele** kııl

Giderek emr-i āḥiret olsun
Qalb efkār-ı **Haşr** ile ṭolsun

- 80 **Pây-1** ihlâşa vèr sebât yine
Viridiñ olsun hemîşe **Mümtehine**
- Dîde-i** intibâhı eyle güşâd
Olagör h^vâst-gâr-1 **Şaff-1** reşâd
- Ey** haķâyıķ-şinâs-1 heft eyyâm
Cum'a'dır 'ıyd-i serverân-1 enâm
- Eyle** rafz-1 nifâķ ķalbünden
Sûre-i h^vân **Münâfikhûn** ol sen
- Hîyel** aşhâbı oldılar maġbûn
Sen de yevmü't-**Teġâbün** olma zebûn
- 85 **Bî**-vefâdır şaķın 'acûz-1 cihân
Kesb ķıl Sûre-i **Talâķ** ile şân
- Beyne**'l-ihvân-1 'adli eyle 'amîm
Êtdi zulm ü ezâyı **Ĥaķ Tahrîm**
- Leylen** êtseñ devâm olur mehcûr
Sûre-i **Mûlk** ile 'azâb-1 ķubûr
- Be-na**'îm-i beķâ éder memnûn
Daldır[ır] raķmete tilâvet-i **Nûn**
- 24^b **Pend** ü nuşh ister iseñ ey şâlih
Sûretü'l-**Hâķķa** yeter nâşih
- 90 **Medd-i** inzâr ķıl tesâmuħi ķo
Evc-i taķķiķde **Me'âric** oķu
- Ĥakk-1** ġayrı [necis]den eyle hemân⁷⁸
Sûre-i **Nûh**'a sa'y nevhâ-künân
- Kûhl-i** ĥikmetle çeşmi ķıl tenvîr
Sûre-i **Cinn**'i eyleyüp teşhîr
- Kerem-i** Ĥaķķ'ı oldı müstekmil
İķtifâ-yı resûl-i **Müzzemmil**

⁷⁸ necisden: Yazmada bu sözcüğün yalnızca “-den” kısmı okunmaktadır. Başı silinmiştir. Beytin anlamına uygun olarak tamamlanmıştır.

Nev-be-nev ‘izzeti olur müşmir
 Hubb-ı âl-i nebî-i **Müddeşsir**

95 **Mergi** derk eyle ba’ş ü haşre inan
 Olma yevmü’l- **Kıyâme** h’âr u muhân

Lâ-cerem tâ’ibîn buldı necât
 Kıl mede’d-**Dehr** inâbet üzre şebât

Nefsi teslîk-i râh-ı taḥkîk ét
 Süre-i **Mürselât**’ı taşdıḳ ét

Maḥşer ehvâlin ile istinbâ⁷⁹
 Ki éder Süre-i **Nebe**’ enbâ

Mevkıfîñ dehşetin beyân eyler
 Süre-i **Nâzi’ât**-ı mu’ciz-eşer

100 **Mübtelâ**-yı zünüb olan bî-kes
 Oḳusun Süre-i celîl-i **Abes**

Cü gibi cüşa gel çok efgân ét
 Oḳu **Tekvîr**’i çeşmi giryân ét

Ṭayy édüp fikr-i diğeri dilden
İnfütâr’ı gel-eyle zîb-i dehen

Levm-i lâ’imle olmadın nâlân
 Eyle **Tatfîf**’i ḥâliñe mîzân

Geh semâya geh arza eyle nigâh
 ‘İbret al **İnşikâḳ**’dan her-gâh

105 **Kiber**-i âsumân-ı ‘izzete ir
 Cennete Süre-i **Bürüc** ile gir

Ziyy-i taḳvâda eyle hey’etiñi
 Añla **Ṭârîḳ**’dan aşl-ı ḥilḳatiñi

Ṭayyib ü ṭâhir ol günehden dür
 Rabb-i **A’lâ** éder seni mağfür

⁷⁹ Yazmada “ehvâlin” sözcüğünün altına kırmızı mürekkeple “şiddet” sözcüğü kaydedilmiştir.

Kevkeb-i t̄ali'î olur mes'ûd
Gâşiye'yle kim olsa nâ'il-i sûd

Lem'ası berç urur şevâriķ-ı ecr
 Qalbe t̄ali' olursa Sûre-i **Fecr**

25^a 110 **Keyd-i düşmen** éder mi renc ü gezend
 Qadr olur Sûre-i **Beled'**le bülend

Heyecân-ı ğazabla olma elûf
 Êrmesün **Şems** ü mecd ü qadre kûsûf

Kâmilü'n-nûr olup başîretde
 Oķu ve'l-**Leyl'**i qalma zûlmetde

Eyle eytâmı rıfķ ile taltîf
 Ve'd-**Duħā** sem'in eylesün teşnîf

Hubb-ı câh étmesün seni maġmûr
 Şadrı kıl **İnşirâh** ile ma'mûr

115 **Hüsni takvîmiñi** éder tezyîn
 Mezra'-ı dilde bitse Sûre-i **Tîn**

Tîb-i hâtırla secde kıl her-dem
 Oķu "**İkrâ ve Rabbûke'l-ekrem**"⁸⁰

Hezli terk ét ki vaķ' u şân bulasın
 Cidde sa'y t ki ehl-i **Qadr** olasın

Hakk'ı hakk eyle bâtılı izhâķ
 Hâliñi **Beyyine'**yle kıl ihķâķ

Harem-i inse cân olur maħrem
 Êtse **Zilzâl** qalb evin muħkem

120 **Yâ ebü'l-hayr** eyle her sâ'at
 '**Âdiyât'**in tilâvetin 'âdet

Yâd kıl rûz-ı rüst-e-hîzi velî
 Qar' édüp **Qâri'a'**yla sem' dili

⁸⁰ **İkrâ ve Rabbûke'l-ekrem**: "Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir." **Kur'ân-ı Kerîm, Alak Sûresi, Âyet: 3 (96/3)** (Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yay., Ankara, 2008, s. 597).

Hüzn-i dâ'imle nefsi kıl tahzîr
Eyle vird-i *Tekâsür*'i tekşîr

Cürm ile olma mazhar-ı hüsrân
'*Aşr*'ı eyle vesîle-i gufrân

Ta'n u ta'yîr ile olup lemze
Meyl-i veyl étme gel oğu *Hümeze*

125 Hedm-i bünyân-ı dilden eyle hâzer
Kıışsa-i *Fîl*'e kıl daķık-i nazar

Dâhil-i emn olur mehvâifden
İntisâb-ı *Kureyş*'e himmet éden

Zühd ü taķvâya kıl dili merhûn
Oğu her lahza Süre-i *Mâ'ûn*

Cennet isterseñ ey harîs âdem
Dili sîr-âb-ı *Keşer* ét her-dem⁸¹

25^b Vizr-i işrâkdan berî eyler
Süre-i *Kâfirûn* okursañ eger

130 Cünd-i İslâm'a nuşret ét her bâr
Süre-i *Naşr* ile olup kerrâr

Hülk ü hüsrâna düşme ey çelebi
Oğu *Tebbet yedâ Ebi Leheb*'i

Dü-cihânda hemîşe fevz ü halâş
Leyse illâ bi-keşreti'l-*İhlâş*⁸²

Her zamân isti'âze ile hemân
Bil *Felaķ* Süresin zımân-ı emân

Vesveseyle gelürse şadra hirâs⁸³
Süre-i *Nâs* ile kıl istînâs

135 Necize'n-nazmu ve'hteve's-süverâ
Men telâhâ tenâvülü'd-dürerâ⁸⁴

⁸¹ Yazmada "sîr-âb" terkininin altında kırmızı mürekkeple "kandırmak" yazılmıştır.

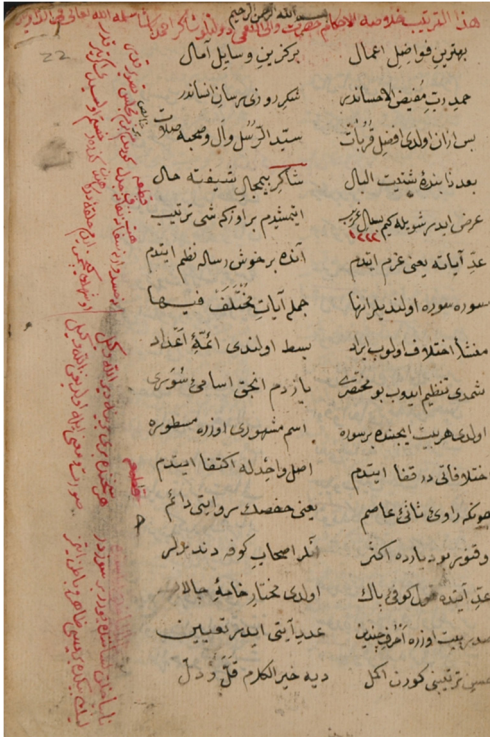
⁸² Leyse illâ bi-keşreti'l-İhlâş : Ancak tam bir samimiyetle olur.

⁸³ hirâs : Yazmada bu sözcüğün altına kırmızı mürekkeple "ditremek" yazılmıştır.

⁸⁴ Nazım bitti (yerine geldi) ve sureleri ihtiva etti. Onları kim okursa inciler elde eder.

KUR'ÂN-I KERÎM'DEKİ SURELER VE ÂYET SAYILARI								
<i>Sûre No</i>	<i>Adı</i> ⁸⁵	<i>Âyet Sayısı</i>	<i>Sûre No</i>	<i>Adı</i>	<i>Âyet Sayısı</i>	<i>Sûre No</i>	<i>Adı</i>	<i>Âyet Sayısı</i>
1	Fâtiha	7	39	Zümer	75	77	Mürselât	50
2	Bakara (*)	286	40	Mü'min	85	78	Nebe'	40
3	Âl-i İmrân(*)	200	41	Fussilet	54	79	Nâzi'ât	46
4	Nisâ (*)	176	42	Şûrâ	53	80	'Abese	42
5	Mâ'ide (*)	120	43	Zuhruf	89	81	Tekvîr	29
6	En'âm	165	44	Duhân	59	82	İnfîtâr	19
7	A'râf	206	45	Câsiye	37	83	Mutaffifin	36
8	Enfâl (*)	75	46	Ahkâf	35	84	İnşikâk	25
9	Tevbe (*)	129	47	Muhammed(*)	38	85	Bürüc	22
10	Yûnus	109	48	Fetih (*)	29	86	Târik	17
11	Hûd	123	49	Hucurât (*)	18	87	A'lâ	19
12	Yûsuf	111	50	Kâf	45	88	Gâşiye	26
13	Ra'd	43	51	Zâriyât	60	89	Fecr	30
14	İbrahim	52	52	Tûr	49	90	Beled	20
15	Hicr	99	53	Necm	62	91	Şems	15
16	Nahl	128	54	Kamer	55	92	Leyl	21
17	İsrâ	111	55	Rahmân	78	93	Duhâ	11
18	Kehf	110	56	Vâkı'a	96	94	İnşirâh	8
19	Meryem	98	57	Hadîd (*)	29	95	Tîn	8
20	Tâ-Hâ	135	58	Mücâdele(*)	22	96	Alak	19
21	Enbiyâ	112	59	Haşr (*)	24	97	Kadr	5
22	Hac (*)	78	60	Mümtehine(*)	13	98	Beyyine (*)	8
23	Mü'minûn	118	61	Saff (*)	14	99	Zilzâl (*)	8
24	Nûr (*)	64	62	Cum'a (*)	11	100	Âdiyât	11
25	Furkan	77	63	Münâfikûn(*)	11	101	Kâri'a	11
26	Şu'arâ	227	64	Teğâbun (*)	18	102	Tekâsür	8
27	Neml	93	65	Talâk (*)	12	103	'Asr	3
28	Kasas	88	66	Tahrîm (*)	12	104	Hümeze	9
29	Ankebût	69	67	Mülk	30	105	Fil	5
30	Rûm	60	68	Kalem	52	106	Kureyş	4
31	Lokmân	34	69	Hâkka	52	107	Mâ'ûn	7
32	Secde	30	70	Me'âric	44	108	Kevser	3
33	Ahzâb (*)	73	71	Nûh	28	109	Kâfirûn	6
34	Sebe'	54	72	Cin	28	110	Nasr (*)	3
35	Fâtır	45	73	Müzzemmil	20	111	Tebbet	5
36	Yâsîn	83	74	Müddessir	56	112	İhlâs	4
37	Sâffât	182	75	Kiyâme	40	113	Felâk (*)	5
38	Sâd	88	76	İnsan (*)	31	114	Nâs (*)	6
TOPLAM: 6236 Âyet								

⁸⁵ Yanında (*) işareti bulunan sûreler Medenî (Medine'de inmiş), diğerleri Mekki (Mekke'de inmiş)'dir.

Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 810/3, vr. 22^a-25^b.vr. 22^avr. 22^b

سکا بسدر دعا و ابراهیم
 محمد ایه مجرود دلخیزانیت
 محل او قویبت قلبی قیل تزیین
 دله اسرار سوره اسرار
 کهنی قیل عمر زاهدان خصوصاً
 سوره مریم ایه ترکیه قیل
 ایسر ایصال سوره طه
 ایندیلمکنه ایله شبات
 محمد ایه امر دین اولور مقصد
 اولور کوی هو منور دین کامل
 نور تقوی ایلر درو قی کند
 اولد فرقانده صید اهرمال
 شعر ایچره اولدی سننا
 محل ایلر جمع زاد تقوی قیل
 قصص اولادین آل عبرت
 سوره عنکبوت او تو هر کاه
 سوره روحی درو قی کند

بنده مقبل اول صلواته مقیم
 حاصل ترکی قره العین ایت
 صلح ایه جمله کاکر اولور شیرین
 انس روحانی بخش ایلر سه سنا
 قید محمدن اول بری و امین
 محسن عفتد نفسی تربیه قیل
 سوره رحمت خدایه ششها
 نسب اولار مذلر فوزیجات
 عازم اول استقامت الدن آتین
 فحل ایست کل فلامه اول داخل
 سدا اولور سه در فسوق و فساد
 عزیز دارین ایلر استکمال
 رنج روح ایرین دانا
 فوز لازمه ترک شکی قیل
 فحش زاریت صلوات قیل همت
 سلطوت و بطش قولومیه الله
 سخی خیر القهریم روم ایلر

vr. 23^a

دل بخاره قیل بر ای جان
 لذت شوق ایلر کلوب و چه
 مؤثر دلسون بی دل لذات نظیر
 مقم عجب اولور سه درو قی کند
 هم نیاز ایت هم اول محمدن
 فتح توفیق شاه اول یعین
 بو فراستله زبر وبال ایه
 حفزه خاکم در صدی و ایاک
 عهد منقوشده دینین جوان
 هفوه و معصیت اول ایاک
 ند رای لبر خلت و بواصل
 نجم بخت اولور جهان آرا
 فتح فوز قلام اول ملحق
 نطقه قوت با بر بخت
 زلق باده قیلور سلوات
 له و لغوی زال قیلور دین
 حل اشکال ایلر ایسر امیا
 جاهد ایتار نصیب اولور زیاد
 میرتی و فتح و همتی جلنه

درو قلبیه طبیعه لقمان
 روز شب ایلر مالمقه بخت
 بس سب سوره یله قیل تغیر
 نفع و برزتلاوت احزاب
 فاطر الارض و السماءیه همان
 عرض ایلر قلبیه سوره یسین
 او قویب صافاتی اروایه
 عین رفته صادی قیل ادراک
 زمردی او قویب تدارکی صاک
 صکر ای مؤمن اولد کل غائب
 فصلت سوره یله ایلر عمل
 فیض بخش اولسه قلبیه شورش
 سوره زخرف ایلر بول رونق
 بخش ایلر سوره دفان بخت
 سوره جانبیه قیا امتد
 او قویب صافاتی صدف بال
 مرده قیلر قبال جان بخش
 سوره فتح ایلر درو قی کند
 مجرانی بنه طوت قلبیه

vr. 23^b

هفتی قاصدنامه دنیا به
سنه کسب ایله اوها اطاعت
موجیز اولدی حریم حق
بسد اهل قلوبه حق قرآن
تبع حق سکا ارادت ایدر
علم ایله انصاف ایدن اغوان
صوت اعلى ایله دی یامولت
احکم الحاکمین ایدر نهدید
کبری دلت ایله مبادله قیل
کدرک امر افرت اولسون
پای اخلاصه و برناتینه
دیله استباهی ایله کشتاب
ای حقایقینا سن هفت ایام
ایله رفیقنای فلکد ن
حیل اصحابی اولدیلم مقبول
بیوفادر سنقر عجزو حیوان
بین الاغوان عدلی ایله محکم
لیلا اینسکد و لم اولور متکبر
بنعم بقا ایدر ممنون

قاف کافیدر عجبایه
ذاریات ایله ذروه نعت
طوره و الطوره ایله تجلی بق
تجم او قونج بختی قیل تابان
قلبه اولسه شرفیا کتر
اوله شایان رحمت عن
وجده کل ذکر واقوه ایله دلا
فیه باس شدید و مفید
مطلبک سوره مجادله قیل
قلب افکار حشر ایله طلوسون
و بردک اولسون همیشه نمنه
اوله کور خواسکد اولدنا
جمعه در عید سرون لوانام
سوره خون منافع اولدن
سنه یوم العان اوله زبون
کسب قیل سوره طلاق ایله
ایتدظلم و ارای حق تحریم
سوره ملک ایله عزایقون
دالدر رحمت تلویقون

vr. 24^a

سوره الحاقه بترنا صحیح
اوج تحقیق معارج ارفق
سوره نوحه سوره نوحه کمان
سوره جنی ایلوب تکبیر
افتقار سول منزل
حب ال نبي مدشر
اولمه یوم القیامه خورده
قیل حدی الدهر نابت اوزر نبات
سوره مرسلوق تصدیق ایت
که ایدر سوره نبا انسا
سوره نازعات معجز انشر
اوقوسون سوره جلیل عیس
اوقو کتوبری حشمتی کربان ایت
انقطاع اول ایله زین دهن
ایله نطقی حاکم میرات
عبیرت آل استغافون هرگاه
هسته سوره بروج ایله کیر
اکلاه طاروقن اصل خلقکتی
دب اعلى ایدر سنی مغفوس
غاشیه ایله کیم اولسه نامل سوره
قلبه طلوع اولورسه سوره فجر

بندوخ استر ایدر ای صالح
مد نظار قیاسنجی قو
مدت غیر سیدن ایله هان
کحل حکمتله حشمتی قیل ندر
کرم حق اولدی مستکمل
نوبتو عزتی اولور ستم
موتکی درک ایله بعث خضره ایتا
لاجرم تائبین بولدی نبات
نفسی تسلیم ایه تحقیق ایت
حشر اهلین ایله استنبا
موقفک هشت بیان ایله
مستلایه نوب اولار بیکس
موجی هوشه کل حق افکار ایت
ملی ایدر فکر دیکری دلک
لوم لامله اولدین نالون
که سمایکه ارضه ایله کتا
کبد اسمان عزتته ابر
زی تقوده ایله هیابکی
طب دطاه اول کفوت دور
کون طالع اولور مسعود
ماده بریق در شوارق اجر

vr. 24^b

کید دشمن ایدر میخ و کردند
 هجیان غضبنا اوله الیوف
 کامل النور اولوب بصیرتین
 ایله ایتمی رفیق ایله تلطیف
 حبت جاه ایتسون سی معنوی
 حسن فی تعویجکی ایدر تزیین
 طیب خاطر ایتدیق قیل هر دم
 هر کس را ایتدیق دفع و باور کین
 حقیقی حق ایله باطلی از هاف
 حرم انسه جان اولور محرم
 یا ابا الخیر ایله هر ساعت
 یا اذ قیل زور زور ایتدیق اولی
 حزن دلمه نفسی قیل تحذیر
 جرم ایله اوله مظهر خسبان
 طعن و تعییر ایله اولوب لمزه
 هدم بنیان دلدن ایله حذر
 داخل امن اولور محاروفدن
 زهد و تقویله قیل دیلم هر دم
 جنت استرک ایلم هر صیادیم
 قدر اولور سوره باده بُلند
 ابر مسون شمس و مجد قدره کسوف
 اوقو والتیلی قالمه ظلمتده
 والضحی سمعک ایلمسون تشنیف
 صدر کما قیل انشراح ایله معنوی
 مزرع دله بئسه سوره بین
 اوقو قرآن و ربک الاکرم
 جنة سعادتکم اهل قدر اولوس
 حاکی بئسه بئله قیل احقاق
 ایتسه زکزال قلب اوبن محکم
 عباد یاتک تلاوت و تجمعات
 قرع اندوب فاعنه باده سمع ولی
 ایله درد کاشری تکثیر
 عصر نما ایله وسیله غفران
 میل و تل ائمه کل اوقو هم
 قصه قبیله قیل دقیق نقل
 انتساب قریسته همت ابدن
 اوقو هر لحظه سوره ما خوب
 دلی سیراب کونم ایت هر دم
 قانتین

vr. 25^a

وزدا شرا کدن بری ایلمر
 خندا سلوم نصرت ایت هر بار
 هلاک و خسارتیه درگمه ایلمی
 درجه باند هجسته فوز و خلوص
 هر زمان استغاده ایله هر آن
 وسوسه بئله کلور ضد هر ابرس
 نجر الظم و استوی السواء
 من تلاها نسا اول الذر
 سوره کافرون
 سوره نصر ایله اولوب کزار
 اوقو تبت دنیا الی لاهی
 لیس الا بکثرة الاخلاص
 بیل خلق سوره سین ضحان
 سوره ناس ایله قیل استغاث
 من تلاها نسا اول الذر
 ۲۴

vr. 25^b

KAYNAKÇA:

- AKDEMİR, Mustafa Atillâ, *Addü'l-Ây İlmi ve Ebu Amr ed-Dânî'nin (v. 444/1052) "Kitâbu'l-Beyân fi Addi Âyi'l-Kur'ân" Adlı Eserinin Tanıtımı*, YYLT., Marmara Üniversitesi SBE., Temel İslam Bilimleri (Tefsir) ABD., İstanbul, 1992, V+77+19 s.
- AKARYALI, M. Sami, *Şâkir Ahmed Paşa / Ravz-ı Verd (Edisyon Kritik ve Birinci Bölümün Günümüz Türkçesine Çevrimi)*, YYLT., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Eski Türk Edebiyatı BD., İstanbul, 2000, XXIII+127 s.
- AKÇAY, Ali İhsan, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler: İnceleme Metin*, YDT., Uludağ Üniversitesi SBE., İslâm Tarihi ve Sanatları ABD., Türk İslâm Edebiyatı BD., Bursa, 2011, XI+192 s.
- ALTIKULAÇ, Tayyar, "Ebû Ca'fer el-Kârî", *TDVİA*, Cilt: 10, İstanbul, 1994, s. 116.
- , "Hafs b. Süleyman", *TDVİA*, Cilt: 15, İstanbul, 1997, s. 118-119
- , "İbn Kesîr, Ebû Ma'bed", *TDVİA*, Cilt: 20, İstanbul, 1999, s. 131-132.
- , "Şehâvî, Alemüddîn", *TDVİA*, Cilt: 36, İstanbul, 2009, s. 311-313.
- ARSLAN, Mehmet, "Tâlib, Seyyid Mustafa Tâlib Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3827> Madde Yazım Tarihi: 01.08.2014, Erişim Tarihi: 13.12.2015).
- BURSALI MEHMED TÂHİR, *Osmanlı Müellifleri*, 2. Cild, Matbaa-i 'Âmire, İstanbul, H. 1333/1915, 510+3 s.
- ÇETİN, Abdurrahman, "Ebû Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, Cilt: 3, 1991, s. 13-30.
- , "Dânî", *TDVİA*, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s. 459-461.
- , "Şâtıbî, Kâsım b. Fîrruh", *TDVİA*, Cilt: 38, İstanbul, 2010, s. 376-377.
- ÇOLLAK, Fatih, *Kıraat İlminde İmâm Şâtıbî ve eş-Şâtıbiyye*, YDT., Marmara Üniversitesi SBE., Tefsir-Hadis Bölümü (Tefsir ABD.), İstanbul, 1999, LII+245 s.
- DEMİRCİ, Muhsin, "Ebû Abdurrahman es-Sülemî", *TDVİA*, Cilt: 10, İstanbul, 1994, s. 87.

- DÜZENLİ, Mesud Bayram, *Tuhfe-i Se-Zebân (İnceleme-Tenkitledi Metin-Tıpkıbasım-Sözlük) Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Lügat - Hayret Mehmed Efendi*, Erguvan Yayınevi, İstanbul, Kasım 2015, 286 s.
- FATİN DÂVUD, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstihkâm Alayları Litoğrafya Destgâhı, İstanbul, H. 1271/1855, 6+460 s.
- GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet, *Moralî Bahtî'nin Menâsik-i Hacc'ı (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Sözlük-İndeks-Tıpkı Basım)*, Akademi Titiz Yay., İstanbul, 2013, 381 s.
- HÜSEYİN AYVANSARÂYÎ, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, Cilt: 1, Matbaa-i 'Âmire, İstanbul, H. Ramazan 1281/Şubat 1865, 310 s.
- İSMÂ'İL PAŞA EL-BAGDÂDÎ, *Hediyetü'l-'Ârifin Esmâ'ü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, Cilt: 1, (İstinsah ve tashih: Muallim Kilisli Rifat Bilge - İbnülemin Mahmud Kemal İnal), MEB., İstanbul, 1951, s. 184.
- KARACA, Ali, *Anadolu İslahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, 252 s.
- KARACA, M. Mustafa, *Yahya Efendi'nin Vasiyet-nâme-i Birgili Manzûmesi (Metin-İnceleme-İndeks)*, YDT., Adnan Menderes Üniversitesi SBE., Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Aydın, 2008, XV+148 s.
- KARAMAN, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıçı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yay., Ankara, 2008, 31+609 s.
- MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmânî yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i 'Osmâniye*, Cilt: III, Matbaa-i 'Âmire, İstanbul, H. 1311/1893-4, 621 s.
- ÖNDER, Murat, *Şefkat ve Tezkiretü's-Şu'arâ'sı*, YYLT., Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Afyonkarahisar, 2006, IX+283 s.
- ÖZ, Yusuf, *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, TDK Yay., Ankara, 2010, 360 s.
- SARI, Mehmet Ali, "Âsım b. Behdele", *TDVİA*, Cilt: 3, İstanbul, 1991, s. 475-476.
- SERT, Durmuş, "Şâtıbî'nin Hayatı, Kıraat İlmindeki Yeri ve Eserleri (d. 538/1144 – v. 590/1194)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Konya, 1985, s. 85-98.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, 2. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986, 384 s.

- SİLÂHDÂR-ZÂDE MEHMED EMİN, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ (Silâhdâr-zâde Tezkiresi)*, Fatih Millet Ktp., Ali Emiri, Tarih, No: 795, vr. 41^b-42^a.
- ŞAKAR, Sezer Özyaşamış, *Birgivi Muhammed Efendi'nin Manzum Vasiyyet-nâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*, YDT., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE., Türk Dili ve Edebiyatı ABD., Yeni Türk Dili BD., İstanbul, 2005, 505 s.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt: 4, Mihran Matbaası, İstanbul, H. 1311/1893-4, s. 2401-3200.
- TOKER, Birgül, "Şâkir Ahmed Paşa ve Tertîb-i Nefis Mesnevisi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 7, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Konya, 2000, s. 361-374.
- TUMAN, Mehmed Nâil, *Tuhfe-i Nâilî*, Cilt: II, Bizim Büro Yay., Ankara, 2001, s. 470.
- TÜFEKÇİOĞLU, Zekeriya, "İsmâil b. Ca'fer el-Ensârî", *TDVİA*, Cilt: 23, İstanbul, 2001, s. 90-91.
- Türk Ansiklopedisi*, "Şâkir Ahmed Paşa", Cilt: XXX, MEB, Ankara, 1981, s. 197-198.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Hayret Mehmed Efendi", Cilt: IV, Dergâh Yay., İstanbul, Şubat 1981, s. 180; "Şâkir Ahmed Paşa", Cilt: VIII, Dergâh Yay., İstanbul, Ekim 1998, s. 100.
- YAKAR, Halil İbrahim, "Hâmîd, Hoca Hâmîd Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4488> Madde Yazım Tarihi: 25.09.2014, Erişim Tarihi: 13.12.2015).
- YILDIZ, Âlim, "Şâkir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefis' Mesnevisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: XII/2, 2008, s. 179-223.
- , "Şâkir Ahmed Paşa", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=223>, Madde Yazım Tarihi: 02.08.2013, Erişim Tarihi: 13.12.2015).
- YÜKSEL, Murat, *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri*, Cilt: 1 (Osmanlı Dönemi), Yunus Dergisi Yay., Trabzon, 1993, 483 s.

“SHAKIR AHMAD PASHA FROM TRABZON (D. H. 1234/1819) AND ONE OF HIS STUDIES
WHICH IS UNKNOWN: HULÂSATÜ'L-AHKÂM”

Abstract

Shakir Ahmad Pasha from who had lived between the second part of 18th century and the beginning of 19th century was a statesman and poet that he changed his job from imam to vizier. He spent his life with dismissals and promotions. After his graduation from the Enderun-I Humayun, he was assigned as a hâcegan to Darphane-i Amire. He was dismissed from Darphane-i Amire in 1801. He returned his job as Mediterranean Nuzul Emîni in 1807 and he became a vizier at Sadaret Kaymakamlığı in 1810. He was dismissed from his job again in 1811 and he was sent to Gallipoli. In 1813, he was assigned as Anatolian governor to Kütahta and he also assigned as Mora governor at the end of 1815. Shakir Ahmad Pasha wanted to leave his job in February 1818 because he was crippled. He passed away in İstanbul 1819.

Shakir Ahmad Pasha was called as a statesman more than being a poet in biographic works. According to Shakir Ahmad Pasha's few works also proves that he was a good expert of poetry and he fluently knew Arabic and Persian languages, so he had poems in these languages. About twenty divan styled poems and masnavi styled Tertib-i Nefis, Ravza-ı Verd and Hulâsatü'l-Ahkâm are the literatural works which were left from him.

His first masnavi was Tertib-I Nefis that was completed in 1797, was the first masnavi which written by him for giving name with a kind of system of date ebced. In this 489 couples work introduced Qurani Kerim's 114 suras three couples for each parts. He tried to explain in these three couples what are sura's names, how many verses it has and where it comes from.

Ravza-ı Verd which has 982 couples and which finished in 1801 was completed as two different works: Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ and Gazve-i Bedr. In the first of these works, Gods 99 names were explained. In the second work Bedir War was mentioned with the war's reasons and consequences and also sahabes who joined to this war.

Hulâsatü'l-Ahkâm is a masnavi which completed in 1807 with 135 couples and this work wasn't recognized before. Bursalı Mehmed Tâhir Bey only mentioned about this work which is shortened of Tertib-i Nefis. In this work, suras are explained with a couple each in a method of Qurani Kerim. And the verses are transferred with a kind of system of date ebced. The meanings of some suras' names and the messages of these suras are indicated. In this article, Hulâsatü'l-Ahkâm is examined with its text in transcription alphabet. Also its only digital copy which is in National Library transferred as a photograph.

Keywords

Shakir Ahmad Pasha, Hulâsatü'l-Ahkâm, Tertib-i Nefis, Ravza-ı Verd, Trabzon, mathnavi, suver-i Koran.